

ILUSTROWANY
**PRZEWODNIK
PO GNIEŹNIE**
I OKOLICY

WRAZ Z PLANEM MIASTA

UZUPEŁNIONY I POPRAWIONY
PRZEZ NAKŁADCÓW

GNIEZNO 1929

NAKŁADEM KSIĘGARNI W. LEBIEDZIŃSKIEJ
WŁAŚC. J. i W. LEBIEDZ GNIEZNO

HURTOWNIA BŁAWATÓW K. JAROCIŃSKI

POZNAŃ
Stary Rynek 44.
Telefon 3223.

GNIEZNO
Chrobrego 1.
Telefon 311.

TORUŃ
Stary Rynek 22.
Telefon 674

BOGATY WYBÓR

w materiałach na suknie, płaszcze i kostjomy. Materiały na ubrania męskie. Jedwabie, aksamity, plusze, płótna, inletry, dreliszki, firany, chodniki i stołowe - - - - - wizna. - - - - -

USŁUGA SKORA I RZETELNA!

TOWARY KRÓTKIE

Artykuły męskie. Bielizna damska, męska i dziecięca. Kompletne - - - wyprawy. - - -

ILUSTROWANY
PRZEWODNIK PO GNIEŹNIE
I OKOLICY

WRAZ Z PLANEM MIASTA

UZUPEŁNIONY I POPRAWIONY PRZEZ NAKŁADCÓW.

GNIEZNO
NAKŁADEM KSIĘGARNI W. LEBIEDZINSKIEJ
WŁAŚC. J. i W. LEBIEDŹ GNIEZNO
1 9 2 9

WSZELKIE PRAWA ZASTRZEŻONE.

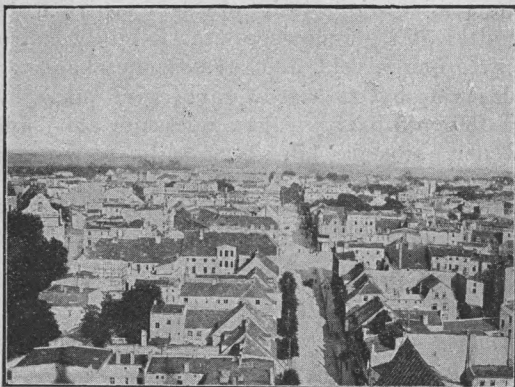

Do korzystania w Czytelni

K 2-2

TŁOCZONO W DRUKARNI ŚW. WOJCIECHA

K-130/82/18

Ogólny widok Gniezna.

GNIEZNO.

Miasto Gniezno, ta dawna stolica Polski, budzi w każdym Polaku wiele wspomnień historycznych i dlatego mało znajdzie się takich, którzy ominą sposobność zwiedzenia kolebki państwa naszego. Liczne też rzesze dążą od wieków do grobu św. Wojciecha, aby oddać hołd jemu należny.

Gniezno, położone malowniczo na wysokości 107 metrów nad poziomem morza, — należy do najwyższej położonych miast województwa poznańskiego. Leży ono nad trzema jeziorami i jest równocześnie znacznym węzłem kolejowym Poznań — Toruń — Warszawa, Poznań — Bydgoszcz — Gdańsk, Gniezno — Nakło, Gniezno — Wągrówiec oraz Gniezno — Krotoszyn. Poza tem kolej wąskotorowa łączy Gniezno przez Witkowo z uzdrowiskiem Powidz. Miasto jest odrębną jednostką administracyjną,

wydzieloną z powiatu, jest poza tem siedzibą starostwa, sądu grodzkiego i okręgowego, oraz kapituły metropolitalnej. Liczyło ono w roku 1890 18.088 mieszkańców. Nacisk germanizacyjny był za czasów zaborczych tak silny, że już od roku 1891 nie było w radzie miejskiej ani jednego Polaka. Dzisiaj stosunki tak się zmieniły, że w radzie miej-

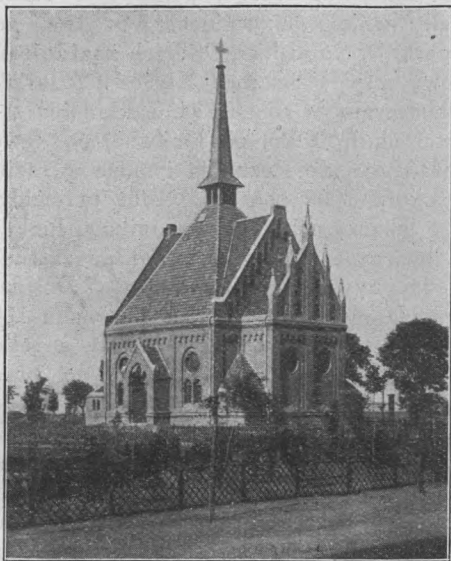
Gmach administracyjny.

skiej niema ani jednego Niemca. Liczba mieszkańców podług spisu z roku 1921 wynosiła 25 736, w tem 24 231 katolików, 1158 ewangelików, 336 żydów i 11 innych wyznań.

Gniezno posiada dziewięć kościołów katolickich, jeden ewangelicki, jedną bóżnicę, pałac arcybiskupi, arcybiskupie seminarjum duchowne, państwowe gimnazjum klasyczne i matematyczno-przyrodnicze, miejskie gimnazjum żeńskie pod wezwaniem bł. Jolenty, miejską szkołę han-

dlowo-przemysłową, szkołę wydziałową, trzy szkoły powszechne, szkołę przygotowawczą p. Wnukowskiej, szpital miejski, ochronki dla biednej dziatwy, powiatową i miejską kasę oszczędności, kilka banków, pomiędzy nimi oddział Banku Polskiego, państwowe stado ogierów, własną elektrownię i gazownię oraz uroczno i artystycznie założony park. W pobliskich Dalkach znajduje się uniwersytet ludowy a w Dziekance Krajowy Zakład Psychiatryczny, zbudowany w roku 1894. Zakład ten znajduje się w odległości około 1 km od Gniezna, po lewej stronie szosy prowadzącej do Poznania i może w razie potrzeby pomieścić około 1000 chorych. Etat przewiduje oprócz dyrektora 6 lekarzy oraz 183 urzędników, funkcjonariuszy i służby folwarcznej. Poza tem Zakład zatrudnia 4 słuchaczy medycyny jako praktykantów. Do zakładu należy obszar 600-morgowy. Z tego przypada 100 mórg na dziedzińce, place, ogrody, parki i sady a reszta tworzy folwark, na którym pacjenci, zdolni do pracy rolnej, otrzymują stosowne zajęcie. Na terenie Zakładu postawiono 50 budynków o różnem przeznaczeniu. Do właściwego Zakładu wchodzi się od szosy przez główną bramę, mijając domek odźwiernego po lewej a piękną kaplicę zakładową po prawej stronie. Imponujący gmach administracyjny wznosi się naprzeciwko wjazdu. Mieszczą się w nim biura, ubikacje urzędowe dyrektora i lekarzy, laboratorium, muzeum anatomiczno-patologiczne, apteka, sala konferencyjna, kasyno lekarskie, sala teatralna, sala wykładowa i mieszkania lekarzy-asystentów i urzędników administracyjnych. W zachodnim parku znajduje się 10 pawilonów szpitalnych dla kobiet, na wschodnim terenie 11 pawilonów dla mężczyzn, willa lekarska i ciepłarnia. W południowej części obszaru zakładowego znajduje się prosektorjum z ubikacjami do sekcji, do badań anatomo-

patologicznych z kaplicą pogrzebową. Poza tem mamy tutaj budynki gospodarcze. Zakład posiada własną kanalizację, wodociągi, światło elektryczne i centralne ogrzewanie pawilonów szpitalnych. Około 95 procent chorych

Kaplica zakładowa.

zajętych jest różnemi robotami. Zakład można zwiedzić za poprzednim zezwoleniem dyrektora Zakładu.

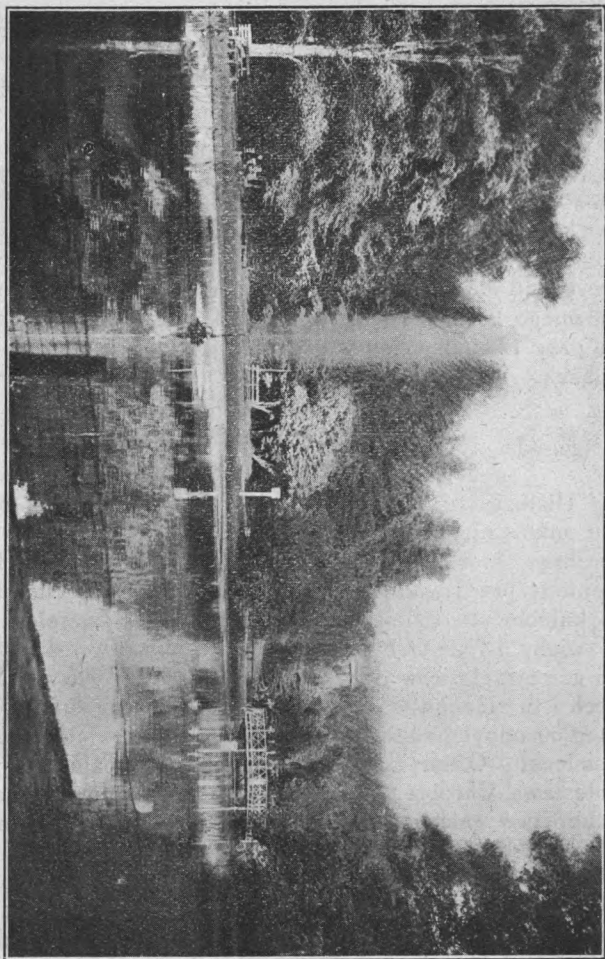
Przemysł i handel, znajdujący się przeważnie w rękach polskich, znacznie się rozwija. Istnieje kilka fabryk maszyn, mebli, powozów, skrzyń, mydeł, broni i t. d., cukrownia, 3 garbarnie, 2 tartaki, 2 browary, młyn paro-

wy, wykupiony w r. 1922 z rąk żydowskich, mleczarnie, fabryki wódek, z których najstarsza B. Kasprowicza, drukarnie oraz gazeta codzienna „Lech“, wychodząca od roku 1896.

Życie w towarzystwach wzmogło się znacznie od czasu zrzućenia jarzma niemieckiego. Istnieją towarzystwa naukowe, oświatowe, śpiewacze, filantropijne, zawodowe, sportowe, gimnastyczne „Sokół“, Harcerze i wiele innych. Towarzystwo Czytelni Ludowych, do którego rozwoju przyczynił się w znacznej mierze profesor seminarjum duchownego ks. Bielawski, zmarły 28. marca 1923 r., posiada przy ul. Tumskiej własną bibliotekę i wypożyczalnię książek.

HISTORIA GNIEZNA.

Historja tego starożytnego grodu zaczyna się około 550 roku, kiedy to mityczny Lech założył tutaj gród obronny, otoczony z trzech stron moczarami a od wschodu broniony przez wały, z których jeden trwa dotychczas jako kulochwyt dzisiejszej strzelnicy Bractwa strzeleckiego. W wieku IX. i X. było rezydencją książąt polskich. Tutaj zatrzymał się w drodze do Prus w roku 996 św. Wojciech i tu złożono w r. 999 męczeńskie jego zwłoki. W roku 1000 odbył pielgrzymkę do grobu tego Świętego cesarz niemiecki Otton III, podejmowany wspaniale przez Bolesława Chrobrego. W tym czasie ustanowiono arcybiskupstwo gnieźnieńskie, a pierwszym arcybiskupem został brat św. Wojciecha, Gaudencjusz, zwany Radzymem. W roku 1024 koronuje się Bolesław Chrobry w Gnieźnie na króla polskiego i od tego czasu staje się ono miastem koronacyjnem królów polskich aż do roku 1310, kiedy to Łokietek jako pierwszy koronuje się w Krakowie. Na

Parke miejski.

Wielkanoc 1113 roku odprawił pielgrzymkę do grobu św. Wojciecha Bolesław Krzywousty, a 25. maja 1125 roku przyjmuje tenże monarcha w Gnieźnie biskupa Ottona z Bambergu. Około roku 1262 otrzymało Gniezno prawo magdeburskie. Dnia 31 lipca 1331 zrabowali i zniszczyli Gniezno Krzyżacy, dopadł ich jednak Łokietek pod Płowcami i zadał srogą klęskę.

Król Władysław Jagiełło przybywał do Gniezna prawie co roku i sprawował tutaj sądy królewskie. Pierwszy raz przybył do Gniezna z królową Jadwigą w maju 1386, a roku 1410 po wiekopomnem zwycięstwie nad Krzyżakami pod Grunwaldem przybył pieszo od Trzemeszna do Gniezna i złożył u grobu św. Wojciecha relikwiarz zdjęty z piersi poległego wielkiego mistrza Ulrycha von Jungingen. Kazimierz Jagiellończyk po dwakroć odwiedzał Gniezno i jego katedrę (1450 i 1460). Dnia 22. kwietnia 1493 odwiedził Gniezno król Jan Olbracht.

Pożary powstałe w latach 1503 i 1512 zniszczyły prawie całe miasto, przyczem spaliło się i archiwum miejskie z przywilejami. W roku 1548 spaliły się w przeciągu dwóch godzin wszystkie przedmieścia Gniezna. Dnia 27. kwietnia 1613 roku znowu wybuchł straszliwy pożar, który w kilku godzinach strawił prawie całe miasto. Spalił się wówczas także ratusz z wszelkimi dokumentami i przywilejami.

Dnia 28. lipca 1623 roku odwiedził Gniezno król Zygmunt III. wraz z małżonką i synami Władysławem i Janem Kazimierzem, ofiarując do relikwji św. Wojciecha wspaniałą srebrną trumienkę.

Pomiędzy Gnieznem a Kłeckiem stoczył Stefan Czarnecki dnia 8. maja 1656 roku bitwę ze Szwedami.

Po wojnie szwedzkiej Gniezno liczyło tylko 15 zamieszkałych domów a 79 było pustych, natomiast już pięć

lat później liczy ono 114 domów zamieszkałych. Podczas wojny Augusta II. z Karolem XII, ukazali się Szwedzi znowu w Gnieźnie w roku 1707 i ponownie miasto złupili. Gdy jeszcze w roku 1709 nawiedziła miasto zaraza, Gniezno znowu podupało i w roku 1743 liczyło tylko 60 mieszkańców.

Dnia 28. sierpnia 1760 nawiedził miasto pożar, szalejący przez cały dzień i całą noc a który większą część miasta w gruzy obrócił.

Gniezno było siedzibą kasztelana a od roku 1768 wojewody; ostatnim kasztelanem tutejszym był Franciszek Miaskowski, pierwszym wojewodą ks. August Sułkowski a ostatnim Józef Radzimiński.

W roku 1793, kiedy to Gniezno po drugim rozbiore Polski dostało się pod panowanie pruskie, liczyło ono wraz z przedmieściami 485 domów, w tem 42 żydowskie. Mieszkańców było wówczas 3350, w tem 2598 katolików, 685 żydów, 59 luteranów, 6 unitów i 2 reformowanych.

Dnia 27. września 1794 obozowali w Gnieźnie generałowie Dąbrowski i Madaliński. Dnia 4. czerwca 1800 gościł w Gnieźnie król pruski Fryderyk Wilhelm III.

W roku 1798 powstaje w Gnieźnie pierwsza garbarnia, założona przez dyrektora miejskiego Priewego a w r. 1806 założył mistrz siodlarski Wolfgang Henryk Ehrenfeuchter fabrykę powozów.

W okresie kongresu wiedeńskiego w r. 1815 posiadało Gniezno 451 domów mieszkalnych i liczyło 3 034 mieszkańców, lecz już w r. 1819 wybuchł pożar, który w przeciągu pięciu godzin pochłoniął 235 zabudowań.

Pierwsze wybory do rady miejskiej odbyły się w lutym 1837 r. i wybrano wówczas 6 Polaków, 3 Niemców i 3 Żydów.

W roku 1840 utworzono szkołę przemysłową dla dziewcząt z 3 nauczycielkami i 387 uczenicami.

Pierwsze wyścigi konne odbyły się w r. 1842. Od tego czasu odbywały się każdego roku. Obecnie po przerwie wojennej powołano je znowu do życia i stanowią one niemałą atrakcję sportową, gdyż biorą w nich udział najlepsi jeźdźcy polscy i obcy. Odbywają się one corocznie w kwietniu na specjalnie urządzonym torze wyścigowym przy szosie wrzesińskiej.

Podług spisu ludności, dokonanego w r. 1844, liczyło Gniezno 6 365 mieszkańców, w tem 3 589 katolików, 978 ewangelików i 1 794 żydów. W roku 1846 z 6 461 mieszkańców to 2 881 władało tylko językiem polskim, 1601 tylko niemieckim a 1979 obydwoma językami. W roku 1875 wzmożła się liczba mieszkańców na 10 247.

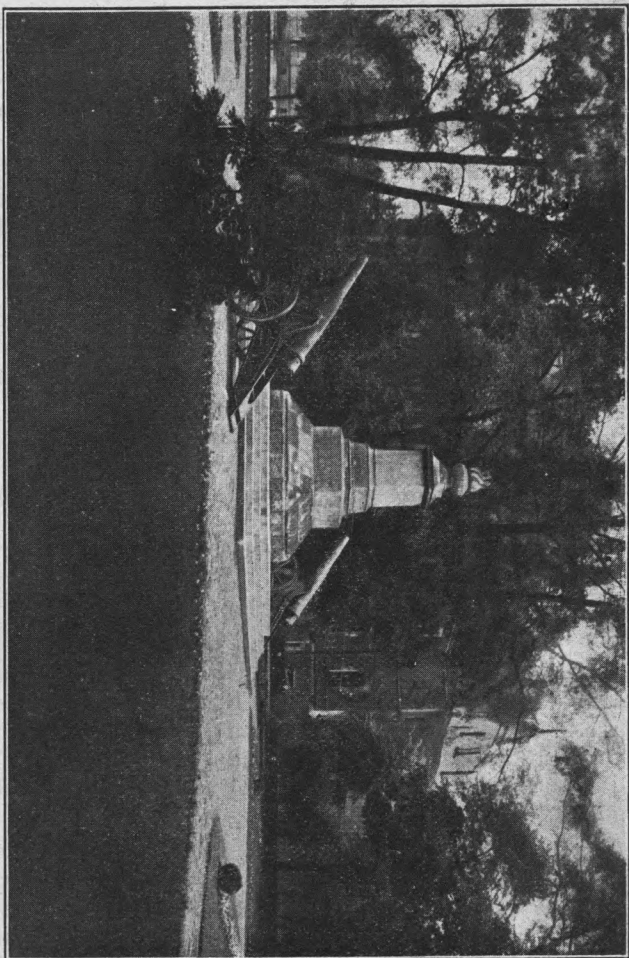
W roku 1821 połączono arcybiskupstwo gnieźnieńskie z poznańskim, zatrzymując w Gnieźnie osobnego biskupa-sufragana i kapitułę.

W roku 1856 powstała fabryka maszyn rolniczych, założona przez Ottona Jaenicke a krótko potem założył Salecki przy dzisiejszej ulicy Sienkiewicza fabrykę maszyn i odlewnię żelaza.

Na początku roku 1854 zaprowadzono w Gnieźnie oświetlenie ulic przez ustawienie 16 latarni ulicznych. Od roku 1904 posiada miasto kanalizację.

W roku 1910 liczyło Gniezno 25 399 osób. W tem było 16 716 katolików, 7 789 ewangelików i 778 żydów.

Oswobodzenie Gniezna z pod jarzma pruskiego nastąpiło w sobotę 28. grudnia 1918 roku, w którym to dniu ośladnięto bez rozlewu krwi koszary piechoty i dragonów. W poniedziałek 30 i wtorek 31 grudnia nastąpiły potyczki pod Zdziechową a zwycięstwa tam odniesione utrwaliły panowanie polskie nad Gnieznem i jego okolicą.

Pomnik dla poległych.

Katedra gnieźnieńska

C. Adamski

Gniezno, Chrobrego 6.

JEDYNY

specjalny skład artykułów męskich.

Poleca w wielkim wyborze
w znanych dobrych gatunkach:

**KAPELUSZE, CZAPKI,
KOSZULE, KRAWATY,
RĘKAWICZKI, CHUSTKI,
SKARPETY, LASKI,
PARASOLE i t. d.**

Ostatnie nowości stale na składzie.

Rok założenia 1854.

Ceny najniższe.

Obsługa rzetelna.

HOTEL EUROPEJSKI

Tel. 295

GNIEZNO

Tel. 295

centrum miasta

Pierwszorzędna restauracja

wzorowa czystość!

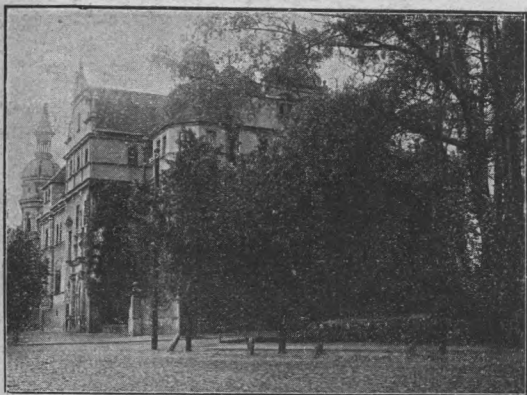
NAJWIĘKSZY LOKAL NA
MIEJSCU -- DOGODNE LO-
CO DLA WYCIECZEK --
WYDAJE KAŻDĄ ILOŚĆ
SMACZNYCH I TANICH
OBIADÓW -- OBSZERNA
SALA -- SZYBKA OBSŁUGA

Lokal znany z dobrej kuchni!

Na pamiątkę tej radosnej chwili ufundowali partjotyczni kolejarze tablicę pamiątkową wmurowaną w fasadę dworca. Społeczeństwo miejscowe uczciło pamięć poległych powstańców pięknym pomnikiem, ustawionym naprzeciw dworca.

ZWIEDZANIE MIASTA.

Wychodząc z dworca, zbudowanego w roku 1872, mijamy pięknie założony park Kościuszki. Nawprost dwor-

Starostwo.

ca wznosi się na tle zieleni parkowej pomnik dla poległych w boju o oswobodzenie Gniezna a zbudowany ze składek publicznych. Na skrócie ulicy Lecha mamy gmach starostwa, wybudowany w stylu renesansowym w roku 1899. Mieści on, oprócz władz powiatowych, także Komunalną Powiatową Kasę Oszczędności. Przeszedłszy

ulicę Lecha, obsadzoną mnóstwem pięknych lip, dochodzimy do ulicy Chrobrego. Po prawej stronie widzimy tutaj olbrzymi blok koszar piechoty, wybudowanych w roku 1881 a rozszerzonych w czasie wojny. Koszary te zajmuje obecnie D-two 17-tej Dywizji piechoty oraz 69 pułk piechoty. Naprzeciw koszar znajduje się miejska gazownia i elektrownia, wybudowana w r. 1870 a obok niej miejska szkoła handlowo - przemysłowa, wybudowana w

Gimnazjum Męskie.

roku 1901. Skracając na lewo w ulicę Chrobrego, mamy po lewej ręce kinoteatr Apollo, młyn parowy, a dalej pocztę przebudowaną w roku 1901. Naprzeciw poczty stoi kościół ewangelicki, poświęcony w roku 1842. Obok kościoła ewangelickiego znajduje się gimnazjum niemieckie, zaś przy ulicy Łubieńskiego szkoła wydziałowa i miejskie gimnazjum żeńskie im. bł. Jolenty oraz szkoła

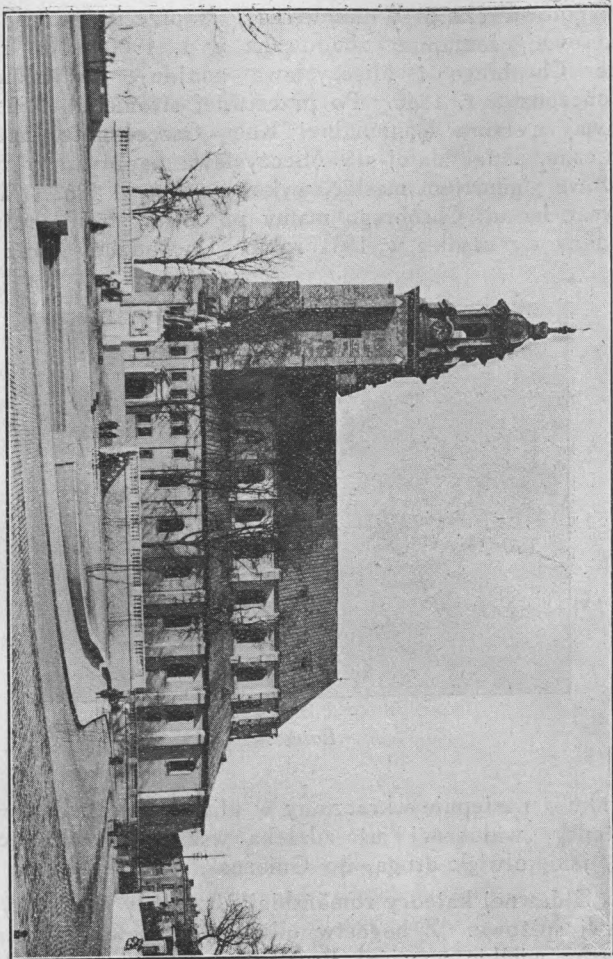
przygotowawcza p. Wnukowskiej. Naprzeciw, już na ul. Dąbrówki, fontanna, zbudowana w r. 1900. Na rogu ulic Chrobrego i Mieczysława znajduje się bóżnica, ukończona w r. 1846. Po przeciwnej stronie ul. Mieczysława są biura Komunalnej Kasy Oszczędności miasta Gniezna. Idąc dalej ul. Mieczysława napotykamy państwowe gimnazjum męskie, wykończone w r. 1863. Wróciwszy na ul. Chrobrego mamy po lewej stronie ratusz, oddany do użytku w 1831 roku. Dochodzimy teraz do

Ratusz.

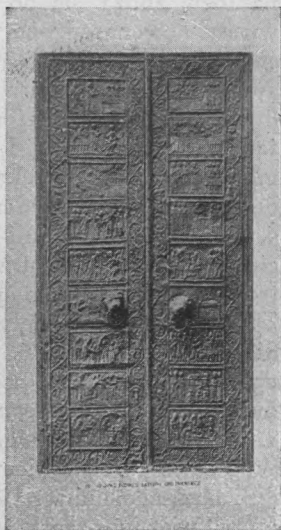
Rynku a następnie wkraczamy w ulicę Tumską, dążąc do katedry, widocznej już zdaleka wszystkim zbliżającym się, jakąkolwiek drogą, do Gniezna.

Z dawnej katedry romańskiej utrzymały się już tylko drzwi spiżowe. Z bogactw olbrzymich niewiele zostało. Skarby wielkie wywiózł Brzetysław czeski w r. 1034

Pomnik Bolesława Chrobrego na tle Katedry.

a ponownie zrabowali katedrę Krzyżacy w roku 1331 tak, że w r. 1343 arcybiskup Jarosław Skotnicki musiał rozpocząć odbudowę świątyni. Wykończona dopiero w r. 1595 już w roku 1613 spaliła się. Po odbudowie zrabowali ją znowu Szwedzi w r. 1656 a przy pożarze w r. 1760 runęło sklepienie nawy głównej. Odbudowano ją w dzisiejszej postaci za arcybiskupa Łubieńskiego, którego herb Pomian znajduje się między wieżami i na południowej stronie dachu, w roku 1790. Pracami kierowali architekci Bellotti i Szreger. Obrazy i malowidła katedry ucierpiały też wiele w latach 1806/07, kiedy to Francuzi założyli w niej magazyn wojskowy. W czasie odbudowy w wieku XVII i XVIII z dawnej gotyckiej budowy zachowały się tylko mury i nawy boczne, zaś nawa środkowa przybrała charakter barokowy. Założenie trzynawowe z obejściem chóru — dokoła wieniec kaplic z doby renesansu i baroku. Od strony zachodniej dwie wieże gotyckie, zakończone barokowymi hełmami. Na jednej z nich herb arcyb. Gamrata.

Podwoje spiżowe.

Do katedry wchodzi się przez nawy boczne, nad portalem z lewej strony zachowała się rzeźba gotycka z XIV wieku: Ukrzyżowanie. U wejścia do nawy południowej słynne drzwi bronzowe, stanowiące najcenniej-

szy zabytek artystyczny katedry. Pochodzą one z XII wieku i są darem Bolesława Krzywoustego. Płaskorzeźba przedstawia 18 scen z życia św. Wojciecha. Zaczynając od dołu lewego skrzydła a kończąc u dołu prawego mamy następujące obrazy: 1. Narodzenie św. Wojciecha. Matka na łożu, zbliża się do niej służebnica. Obok kąpią niewiasty nowonarodzone dziecię w naczyniu podobnem do chrzcielnicy. 2. Ojciec św. Wojciecha, Sławnik, ofiarowuje synaczka w świątyni. 3. Św. Wojciech zostaje oddany do szkoły katedralnej w Magdeburgu. Za chłopcem stoją jego rodzice a biskup magdeburski Adalbert bierze młodzieniaszka za rękę. Z boku przypatruje się jakiś duchowny, pewnie Oderyk, mistrz szkoły magdeburskiej. 4. Św. Wojciech modli się przed kapliczką. 5. Św. Wojciech jako kapłan otrzymuje od cesarza siedzącego na tronie pastorał, jako potwierdzenie godności biskupiej. Za cesarzem stoi miecznik, za św. Wojciechem widzimy kilku duchownych. 6. Św. Wojciech, już jako biskup, uzdrawia opętanego, czyniąc nad nim znak krzyża a zły duch ulatuje z chorego w postaci straszliwej poczwary. 7. Św. Wojciechowi ukazuje się we śnie Zbawiciel. 8. Biskup staje przed królem czeskim i napomina go, by ulżył doli biednego ludu. Za królem stoi miecznik, za biskupem szereg więźniów, za którymi on się wstawia. 9. Św. Wojciech w klasztorze na Awentynie (w Rzymie) daje przykład zakonnej pokory, usługując zakonnikom, siedzącym przy stole. 10. Św. Wojciech przybywa z towarzyszami do Prusaków, którzy stoją uzbrojeni na brzegu. 11. Św. Wojciech udziela chrztu katechumenowi, stojącemu w chrzcielnicy. Inni pochyleni czekają kolei. 12. Św. Wojciech opowiada poganom słowo Boże. 13. Św. Wojciech odprawia mszę św. przy ołtarzu polowym. 14. Zamordowanie św. Wojciecha przez Prusaków. Jeden uci-

na mu głowę toporem a drugi uderza go oszczepem. 15. Głowa św. Wojciecha zatknięta na palu a zwłoki starannie zawinięte i złożone w lesie. Czuwa nad nimi wielki ptak, siedzący na drzewie. 16. Król Bolesław Chrobry wykupuje szczątki św. Wojciecha. Za królem postępuje miecznik oraz bogata świta, z drugiej strony stoją Prusacy. Jeden z nich trzyma wagę a pacholę stojące przed królem kładzie drogi kruszec na szalę. 17. Relikwie św. Wojciecha przybywają w uroczystej procesji do Trzemeszna. Za nimi postępuje król i królowa w koronie. Na spotkanie wychodzi biskup Unger z kadzielnicą. Lud klęka aby oddać cześć relikwjom. 18. Złożenie św. relikwii do wspaniałego grobowca w Gnieźnie, w obecności króla, królowej, biskupa i duchowieństwa.

Z epoki gotyckiej pochodzą żebrowania naw bocznych, oraz niektóre szczegóły ornamentacyjne z głowami ludzi i postaciami zwierząt. W zwornikach orzeł polski, herby biskupów i szlachty.

Nawa główna otrzymała dzisiejsze sklepienie i pilastry z korynckimi kapitelami w wieku XVIII.

W ściany nawy głównej, filarów i kaplic wmurowana jest pokaźna ilość grobowców i płyt pamiątkowych. Do najcenniejszych pod względem artystycznym należą trzy płyty grobowe w filarach koło chóru, dla arcybiskupów Jana Gruszczyńskiego († 1473), Andrzeja Boryszewskiego († 1510) i kanonika Andrzeja Łaskiego († 1512). Są to najwcześniejsze dzieła renesansu w Wielkopolsce — prace włoskiego artysty Jana z Florencji (Giovanni Florentino). W ścianie zachodniej katedry, po lewej stronie wejścia do starego kapitularza znajduje się najcenniejszy z grobowców katedry mianowicie gotycki marmurowy nagrobek arcybiskupa Zbigniewa

Oleśnickiego, bratanka kardynała, dzieło Wita Stwosza. Wokoło rzeźby znajduje się napis następującej treści: Zbigniewowi z Oleśnicy, arcybiskupowi i prymasowi gnieźnieńskiemu, mądrością w radzie i dzielnością ducha celu-

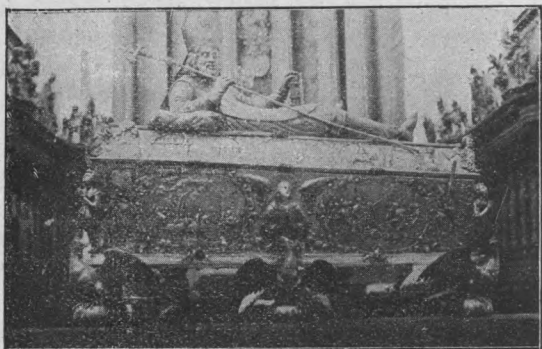
Płyta pam. arcyb. Jana Łaskiego.

jącemu, ród znaczący się krzyżem świętym czyli Dęb-nem (pomnik ten postawił). Umarł 2 lutego 1493. Po prawej stronie znajduje się gotycka mosiężna płyta nagrobkowa arcybiskupa Jakóba ze Sienna († 1480) dzieło Piota Vischera, oraz tablice pamiątkowe z 1800 roku dla biskupa Kajetana Sołtyka († 1788) i arcybiskupa Wł. Łubieńskiego († 1763). W prawej nawie renesansowy grobowiec Anny Tomickiej.

Na środku kościoła stoi grób św. Wojciecha, wystawiony w dzisiejszym kształcie w roku 1681 w miejsce dawnego marmurowego mauzoleum, uszkodzonego przez

pożar w roku 1613 a zniszczonego zupełnie przez Szwedów w r. 1655. Dzisiejszy grobowiec z barokowym baldachimem wzorowany jest na grobowcu św. Piotra w Rzymie, dziele Berniniego. Spiżowa brama, dająca przystęp do ołtarza, jest darem kanonika Stanisława Bużeńskiego z roku 1686. Zwłoki św. Wojciecha spoczywają na ołta-

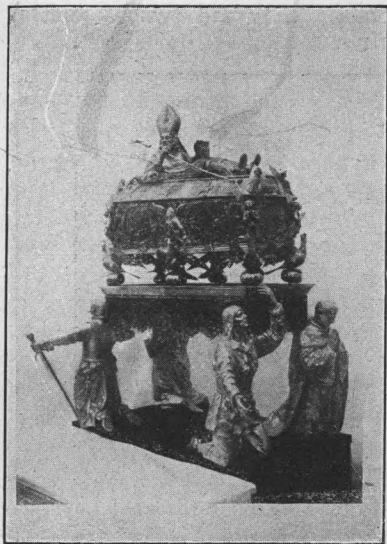
rze w srebrnej trumnie, sprawionej w roku 1662 przez kanonika gnieźnieńskiego i sufragana warmińskiego ks. Wojciecha Pilchowicza. Wykonano ją w pracowni gdańskiego złotnika Piotra van der Rennen. Boki trumny zdobią płaskorzeźby przedstawiające: 1. Wyniesienie św. Wojciecha na urząd pasterski. 2. Wjazd św. Wojciecha

Trumna św. Wojciecha.

do Pragi, według ówczesnego zwyczaju konno, dla objęcia katedry. Na jego przywitanie wychodzi z miasta procesja. 3. Św. Wojciech ze swymi domownikami gości 12 ubogich, których posadził u stołu. 4. Św. Wojciech opowiada ewangelję św. poganom. 5. Klęczącym przed jakimś bożkiem wyrzuca bałwochwalstwo. 6. Męczeństwo św. Wojciecha. 7. Pastwienie się zbójców nad jego zwłokami. 8. Wykupienie szczątków św. Wojciecha. 9. Srowadzenie zwłok do Trzemeszna. Na przywitanie wychodzi Bolesław z licznym orszakiem. 10. Otton II, w ce-

sarskiej koronie z orszakiem konnego rycerstwa przybywa dla uczczenia zwłok św. Męczennika. Wita gościa Bolesław w otoczeniu dostojników duchownych i świeckich. Za nimi liczna ludność grodu. — Na wieku trumny spoczywa postać św.

Trumna św. Wojciecha.

Wojciecha. Całą trumnę podtrzymują cztery znakomicie modelowane postacie o polskim typie a mianowicie szlachcica w zbroji, mieszczanina, duchownego i chłopą. Figury te, mosiężne i posrebrzane są darem ks. prałata Dorszewskiego z okazji jubileuszu św. Wojciecha w roku 1897 a dziełem artysty rzeźbiarza Marcinkowskiego. Przed ołtarzem jest grobowiec kanonika Fr. Raczyńskiego († 1737), który zostawił legat na śpiewanie co niedzielę pieśni Bogu Rodzica.

Śpiewa ja duchowieństwo na starodawną melodję, w każdą niedzielę po cichej mszy św. o godz. 9 i $\frac{3}{4}$ przed poł. Na lewo od konfesji św. Wojciecha znajduje się płyta pamiątkowa kanonika Erazma Mielńskiego († 1579).

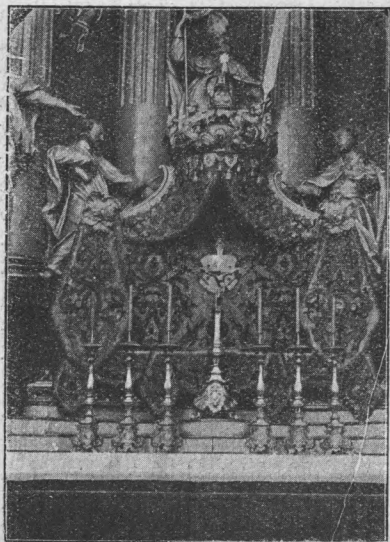
Wielki ołtarz, w obecnym kształcie pochodzi z roku 1765. Jego główną ozdobą są barokowe srebrne lichtarze (wysokości 1,12 m), krucyfiks (wysokości 2,03 m) oraz

dwa srebrne popiersia św. Piotra i św. Pawła, zamówione przez kardynała Radziejowskiego w Paryżu w roku 1705. Dwa dalsze popiersia św. Wojciecha i św. Stanisława sprawił prymas Teodor Potocki. Obraz Najświętszej Marji Panny jako Królowej Korony polskiej jest dziełem artysty malarza Łaszczyńskiego z roku 1897. Tkanina rozpięta nad mensą w kształcie namiotu lub lambrekinu jest pracą i darem podkomorzyny poznańskiej Zofji Radzewskiej. Wykonała go ona własnoręcznie dla kościoła jezuickiego czyli dzisiejszej fary poznańskiej, lecz gdy w roku 1773 nastąpiła kasata zakonu Jezuitów, ofiarowała go dla katedry gnieźnieńskiej. Przed ołtarzem stalle barokowe z r. 1721, wykonane przez stolarza toruńskiego Kinasta. Nad stallami znajduje się herb ich odnowiciela po pożarze w r. 1760, arcybiskupa Władysława Łubieńskiego (Pomian). Krzyż w posadzce prezbiterjum i napis oznacza miejsce grobu Dąbrówki. W filarze po lewej stronie naprzeciw ambony umieszczono płaskorzeźbę z białego marmuru, przedstawiającą Mieszka I. i żonę jego Dąbrówkę. Płyta jest dziełem i darem artysty rzeźbiarza Oskara Sosnowskiego z r. 1862.

Katedrę otacza wieniec kaplic, ujętych w bogate marmurowe portale z XVI i XVII wieku i oddzielonych kratami, nieraz artystycznej wartości.

Zaczynając od lewej strony mamy rokokową kaplicę Potockich, zbudowaną w roku 1730 przez Pompeo Ferrari z Rydzyny, z ekliptyczną kopułą i stylową kratą. Znajduje się tutaj rokokowy grobowiec arcybiskupa Teodora Potockiego († 1738), który po śmierci Augusta II. ogłosił królem Stanisława Leszczyńskiego i wraz z nim wytrzymał ciężkie oblężenie w Gdańsku — oraz umieszczona w roku 1876 tablica pamiątkowa Ignacego Krasiczkiego († 1801), którego zwłoki przeniesiono za staraniem

arcybiskupa Wolickiego z Berlina, gdzie zmarł, do Gniezna i złożono w podziemiach tejże kaplicy. Przy odnowieniu kaplicy w roku 1876 wymalował w niej freski Jarczyński z Poznania. Jest tu też tablica pamiątkowa dla

Wielki Oltarz.

arcybiskupa Ignacego Raczyńskiego († 1823), który po kongresie wiedeńskim zrezygnował z arcybiskupstwa i zamieszkał u Jezuitów w Rzymie a potem w Brzozowie w Małopolsce, gdzie też u narł. Zwłoki jego przewieziono w roku 1854 do Obrzyska. Znajduje się tutaj również tablica pamiątkowa arcybiskupa Leona Przyłuskiego († 1865).

Tuż za kaplicą Potockiego znajduje się biblioteka kapitulna, zawierająca około 20 000 tomów i 121 rękopisów. Rzeźbione podwoje do niej wykonane w zakła-

dzie Blanchiniego w Wenecji podług rysunków Łaszczyńskiego, sprawiono staraniem arcybiskupa Florjana Stablewskiego. Przedstawiają one w medaljonach najwyższych i najniższych emblematy czterech głównych wydziałów wiedzy (teologii, poezji, nauk przyrodniczych, medycyny), a w środkowych czterech wybitnych reprezentan-

tów nauki wśród duchowieństwa polskiego: Mikołaja Kopernika, Jana Łaskiego, Stanisława Hozjusza, Piotra Skargę.

Pomiędzy wejściem do biblioteki a kruchtą jest wmurowana w ścianę najstarsza z zachowanych w katedrze tablica pamiątkowa z roku 1460, której napis ogólny brzmi: Anno domini MCCCC sexagesimo reverendissimus in Christo pater et dominus Iohannes Dei gracia archiepiscopus gneznenzis et primas construit capellam. Środek tablicy zajmuje herb fundatora Odrowąż z odznakami godności arcybiskupiej.

Kaplica Sprowskiego zwana teraz zwykle kaplicą Bożego Ciała, ufundowana w roku 1613 przez prymasa Wojciecha Baranowskiego, który ją przeznaczył do przechowywania Najświętszego Sakramentu. Po pożarze w r. 1760 odnowiono kaplicę a malarz warszawski Jabłoński wykonał w r. 1783 malowania ściennie i sklepieniowe. Odnoszą się one do Najświętszego Sakramentu i jego figur (ofiara Abrahama, krzak gorejący, wieczerza Pańska, uczniowie w Emaus). Z dawnych zabytków zachowały się na ścianach po obu stronach ołtarza dwie złoczone tablice arcybiskupów Stanisława Szembeka († 1721) i Michała Radziejowskiego († 1705). Obydwie tablice są roboty złotnika Sokołowskiego z Warszawy.

Kaplica Doktorska ma renesansowy podwójny grobowiec kanoników Tomasza Janickiego, doktora praw († 1616) i Wincentego Oczki, doktora medycyny († 1628), synowca słynnego wówczas lekarza Wojciecha († 1608 w Lublinie), roboty włoskiej z kolorowego marmuru, oraz mosiężną gotycką płytę grobową kanonika Jana Grota († 1532), również doktora i profesora praw w szkole katedralnej gnieźnieńskiej, prawdopodobnie z pracowni Piotra Vischera. Na ścianach freski malarza Lewickiego

z Poznania. Jest tutaj tablica pamiątkowa dla braci Jana i Jędrzeja Śniadeckich. Umieszczono ją w roku 1888 staraniem Zjazdu lekarzy i przyrodników polskich w Poznaniu. Ma ona zwiedzającym katedrę przypomnieć, że ci luminarze uniwersytetu wileńskiego i wogóle wiedzy polskiej są synami ziemi wielkopolskiej i pochodzą z pobliskiego Żnina. Całe wewnętrzne urządzenie kaplicy wraz z ołtarzem pochodzi z odnowienia, dokonanego po pożarze katedry w r. 1760 staraniem kanonika Balcera Pstrokońskiego. W ołtarzu św. Jan Nepomucen i dwóch innych kapłanów. Tkanina w baldachimie, stojącym przy ławce naprzeciw ołtarza ma pochodzić ze zdobyczy zabranej pod Wiedniem w roku 1683.

Pomiędzy kaplicą Doktorską a wejściem do zakrystji spotykamy po prawej stronie dużą płytę z czerwonego marmuru z herbem Ciołek i odpowiednim napisem. Jest to nagrobek prymasa Macieja Drzewieckiego (1531—1535).

Przed następną kaplicą znajdują się dwie zakrystje: prałacka (do użytku członków kapituły) i wikariuszowska (dla reszty duchowieństwa katedralnego), do których jest z nawy bocznej tylko jedno wejście ozdobione portalem, sprawionym w roku 1726 przez Aleksandra Kołodzkiego, proboszcza kapituły. U góry widać dwa herby: trzy lilje heraldyczne (herb kapituły gnieźnieńskiej) oraz krzyż o dwu i pół ramionach (Piława, herb prymasa Potockiego, za którego rządów portal sprawiono). Szafy do sprzętów kościelnych w zakrystji wikariuszowskiej pochodzą niezawodnie z roku 1721. Na ścianie wisi obraz olejny, przedstawiający męczeństwo św. Erazma. Z zakrystji tej przechodzi się do prałackiej. Wejście zdobią niewielkie odrzwia marmurowe z herbem prymasa Jana Wężyka (1627—1638), który urządził w roku 1632 obydwie zakrystje. Na ścianie fre-

ski, wykonane w roku 1783 przez Jabłońskiego a przedstawiające Chrystusa Pana wręczającego klucze św. Piotrowi i ofiarę Melchizedeka.

Kaplica św. Walentego otrzymała przy ostatniem odbudowaniu w roku 1785 z hojności ks. Ryczywolskiego

Ochronka św. Wojciecha.

odrzwia marmurowe. W murowanym ołtarzu jest obraz olejny św. Walentego. Naprzeciw ołtarza płyta marmurowa z malowanym portretem ks. Chudzyńskiego († 1698), regensa seminarjum i kanonika gnieźnieńskiego. Przy oknie płyta poświęcona ks. Feliksowi Kozłowskiemu, żołnierzowi z roku 1831. Kozłowski został w dojrzałym już wieku, jako wdowiec, kapłanem i umarł w roku 1872 jako profesor seminarjum duchownego w Gnieźnie. On to założył dotychczas istniejącą ochronkę św. Wojciecha.

Między kaplicą św. Walentego a następną widnieje renesansowy pomnik z piaskowca kanonika Wojciecha

Brudzińskiego († 1601), brata Marcina, burgrabiego kcyńskiego. Naprzeciw w murze absydy prezbiterjum niewielki pomnik Stanisława Fałędzkiego († 1581), biskupa sufragana gnieźnieńskiego, który na soborze trydenckim reprezentował episkopat i duchowieństwo polskie.

Kaplica św. Krzyża posiada w ołtarzu cudownego Chrystusa na krzyżu, który w roku 1656, w czasie walki Czarnieckiego ze Szwedami miał się pocić krwią. Jan Kazimierz uprosił sobie ten krzyż na czas wojny i zatrzymał go w swej kaplicy polowej do roku 1660. Jest tutaj rokokowy grobowiec arcybiskupa Komorowskiego, († 1759), który w roku 1749 uzyskał od papieża Benedykta XIV dla siebie i swych następców przywilej noszenia purpury. Zwłoki jego spoczywają w Łowiczu. Poza tem znajduje się w tej kaplicy barokowa płyta mosiężna z roku 1650 kanonika S. Strzałkowskiego († 1646) oraz mały pomnik Jana Zienkiewicza, proboszcza kapituły gnieźnieńskiej, zawołanego bibliofila.

W kaplicy Gębickiego znajdują się dwa piękne renesansowe grobowce. Na prawo zwraca uwagę piękny i bogaty grobowiec arcybiskupa Wawrzyńca Gębickiego († 1624) z czarnego marmuru i alabastru, na lewo skromny z piaskowca dla arcybiskupa Jana Latańskiego († 1540). W samym wejściu znajduje się tablica grobowa kanonika Jana Korytkowskiego († 1888 jako nominat sufragana gnieźnieński).

Kaplica Kołudzkich, wykładana marmurem, ma ładny portal, ołtarz i ławki barokowe z czarnego marmuru z XVIII w. Jest tu pomnik — płyta bronzowa — ks. Wojciechowskiego († 1875). Pomnik wykonano według modelu Jaroczyńskiego. Na sklepieniu obraz Serca Jezusowego, któremu oddają cześć cztery postacie, wyobrażające cztery części świata. Naprzeciw ołtarza portret

fundatora, ks. Szymona Kołodzkiego, proboszcza katedralnego.

Naprzeciw kaplicy Kołodzkich jest w murze okalającym wielki ołtarz, skromnie lecz gustownie wykonany pomnik Marcina Brudzyńskiego, burgrabiego kcyńskiego († 1575). Znajduje się na nim najwcześniejszy napis polski w katedrze.

Za wielkim ołtarzem znajduje się renesansowy grobowiec z czerwonego marmuru Macieja Drzewieckiego († 1535).

Kaplica Olszowskiego ma na sklepieniu ładne stiuki, barokowy ołtarz z czarnego marmuru z płaskorzeźbą św. Andrzeja oraz grobowiec arcybiskupa Andrzeja Olszowskiego († 1677), biegłego polityka i zwolennika wzmocnienia władzy królewskiej, który wpływem swoim przeprowadził wybór Michała Wiśniowieckiego i Jana Sobieskiego, za co tenże mianował go prymasem. Pod oknem znajduje się tablica pamiątkowa biskupa Janiszewskiego, oficjała i sufragana poznańskiego, więźnia i wygnańca z czasów walki kulturalnej, słynnego swego czasu kaznodziei i pisarza. Nagłówki pierwotnego portalu zdobią karykatury żydów.

Kaplica Matki Boskiej Częstochowskiej mieści w ołtarzu kopję obrazu Najświętszej Marji Panny na Jasnej Górze. Na ścianach widok klasztoru jasnogórskiego i św. Łukasz malujący obraz Matki Boskiej; na wstęgach wypisana litanja loretańska. W murze pod oknem złożono w październiku 1902 roku serce kardynała Ledóchowskiego, więzionego przez rząd pruski. Tablica pamiątkowa z medaljonem kardynała jest dziełem Marcinkowskiego. Kaplica pochodzi z XV wieku a odnowioną została w roku 1886. W niej są też pochowani arcybiskupi

Jarosław Bogorja ze Skotnik († 1374) i Teofil Wolicki († 1829).

Kaplica św. Stanisława czyli sufragańska mieści w sobie skromny ołtarz z obrazem św. Stanisława przed trybunałem Bolesława Śmiałego, dalej marmurowy grobowiec z kolorowego marmuru biskupa chełmskiego Jana Różyckiego († 1669) oraz mosiężną płytę nagrobkową biskupa Jana Gniazdowskiego († 1608).

Kaplica Baranowskiego posiada zabytki godne uwagi: stalle, ołtarz z drzewa oraz grobowiec marmurowy. Ława, stojąca pod oknem, jest ocaloną częścią stall kano-nickich, sprawionych do chóru przez arcybiskupa Jakóba ze Sienna (1474—1480) a zniszczonych w wielkim pożarze katedry w roku 1721. Pulpit i daszek są dorobione. Stare są trzy pola oparcia z Matką Boską, jakimś biskupem (może św. Wojciechem lub św. Stanisławem) i św. Jerzym w zbroji rycerskiej XV wieku. Wspaniały renesansowy grobowiec z białego marmuru arcybiskupa Wojciecha Baranowskiego, sięga od posadzki do powały i jest największym w katedrze.

Kaplicę Dzierzgowskiego pod wezwaniem św. Mikołaja ufundował prymas Mikołaj Dzierzgowski († 1559) i za życia wystawił sobie w niej w roku 1553 grobowiec z marmuru i piaskowca. Wyszedł on prawdopodobnie z pracowni słynnego rzeźbiarza Gian Marja Padovano, twórcy attyki Sukiennic w Krakowie. Za arc. Dzierzgowskiego ustanowili papież w Polsce stałą nuncjaturę. W tej samej kaplicy pod oknem znajduje się grobowiec arcybiskupa i poety polsko-łacińskiego Andrzeja Krzyc-kiego († 1537), wykonany z wapienia i marmuru z mi-strzowską płaskorzeźbą Matki Boskiej. W ołtarzu obra-zy św. Franciszka Ksawerego, umierającego na Formozie i św. Mikołaja.

Kaplica Skrzetuskich pod wezwaniem św. Józefa ma freski malarza Jabłońskiego z Warszawy. Obraz Bacciarellego w ołtarzu przedstawia śmierć św. Józefa w obecności Zbawiciela i Matki Najświętszej. Pod oknem popiersie arcybiskupa Marcina Dunina († 1842), nieustraszonego wyznawcy, który za obronę zasad kościelnych przez dziewięć przeszło miesięcy ponosił forteczną kaźń w twierdzy Kołobrzegu. Obraz na blasze naprzeciwko ołtarza przedstawia kanonika Maksymiljana Skrzetuskiego († 1791).

Kaplica Łubieńskich mieści w sobie miedzianą chrzcielnicę późnogotycką z XV wieku z drewnianym kwiatonem na szczycie. W ołtarzu obraz olejny przedstawiający ofiarowanie Pana Jezusa w świątyni, malowany w roku 1646. Na obrazie są sportretowani ówcześni członkowie rodziny Łubieńskich. W ścianie pomiędzy oknami znajduje się marmurowy pomnik prymasa Macieja Łubieńskiego z popiersiem w medaljonie. Prymas ten, odnowiciel kaplicy swego nazwiska, miał wstać z grobu, gdy weszli do katedry w roku 1656 Szwedzi dla rabunku. Na przeciwległej ścianie wiszą dwa portrety olejne: Kazimierza Łubieńskiego, kanonika gnieźnieńskiego, z roku 1743 i Stefana Łubieńskiego, biskupa sufragana, z roku 1799.

W samym środku zachodniej ściany, pod chórem muzycznym znajduje się stary kapitułarz czyli sala posiedzeń kapituły do roku 1785, kiedy to urządzono nowy kapitułarz. W dwóch półkolach zamykających beczkowe sklepienie są obrazy olejne, malowane jeśli nie przez Jabłońskiego samego to przynajmniej pod jego kierownictwem w roku 1777. Obraz po stronie północnej przedstawia w prawej części męczeństwo św. Stanisława przy ołtarzu, a w lewej zabicie św. Wojciecha

przez Prusaków. Obraz po przeciwnej stronie przedstawia na pierwszym planie sześciu Kamedułów t. zw. pięciu braci Polaków t. j. Pustelników reguły św. Romualda, mieszkających za czasów Bolesława Chrobrego w puszczy pod Kazimierzem (w pobliżu Konina), którzy ponieśli w roku 1005 śmierć z ręki opryszków, szukających u nich skarbów, podczas gdy szósty ocalał. W samym środku dwóch arcybiskupów: bł. Gaudencjusz czyli Radzym, brat św. Wojciecha i pierwszy historyczny arcybiskup gnieźnieński († 1000—1006), oraz bł. Bogumił (1167—1172), który, złożyłwszy godność arcybiskupią, miał przez dziesięć lat wieść żywot pustelniczy w okolicy Dobrowa w Sieradzkim. Lewa strona przedstawia męczeństwo pięciu braci Polaków i kościół (niezawodnie gnieźnieński) w którym szczątki św. pustelników spoczęły aż do roku 1034, którego to Czesi w czasie napadu na Polskę wywieźli z Gniezna, prócz różnych kosztowności, także te św. relikwie. Po prawej stronie przedstawiona scena z legendy o bł. Bogumile; na słowo świętego męża płynnie do brzegu rzeki mnóstwo ryb, ludność nadbrzeżna, nawiedziona klęską głodową, rzuca się na nie, by pożywić się z daru zesłanego przez Opatrzność.

Pośrodku starego kapitularku znajduje się marmurowy gotycki grobowiec z czerwonego marmuru nieznanego arcybiskupa, w wykonaniu podobny do dzieł Wita Stwosza. Według jednych przedstawia on arcybiskupa Gruszczyńskiego, kanclerza i przyjaciela Kazimierza Jagiellończyka, którego nominacja na biskupa krakowskiego wywołała groźny zatarg z Rzymem i kapitułą a który posłował w roku 1569 do Czech w sprawie elekcji Władysława Jagiellończyka. Według innych jest pozostałością z grobowca św. Wojciecha, zbudowanego z końcem XV

wieku. Boczne płyty z piaskowca są resztkami dawnego grobowca św. Wojciecha.

Przy obejściu katedry należy zwiedzić skarbiec, który należał do najbogatszych w Polsce dopokąd go świętokradzkie ręce w dniu 11 lipca 1923 roku nie okradły. Był tu szereg wspaniałych kielichów rokokowych i barokowych z XVIII wieku, dary arcybiskupów, trzy późnogotyckie złote relikwjarze, z nich jeden z roku 1494 na głowę św. Wojciecha, dzieło poznańskiego złotnika Jana Bartha, drugi z roku 1490 na głowę św. Barbary, prawdopodobnie wykonany w Krakowie i trzeci z roku 1481 na głowę św. Urszuli. Piękne są też dwa późnogotyckie krzyże arcybiskupie, dar kardynała Fryderyka Jagiellończyka z r. 1500. Wiele bogato haftowanych ornatów i kap, czaprak Jana Sobieskiego, krzyż ozdobiony orłem polskim daru Władysława IV. Z rękopisów, jakie tu przechowują, najcenniejszym jest t. zw. *Mszał św. Wojciecha*, romański, z końca XI wieku. Jest on bogato ozdobiony miniaturami na tle złotem. Jego srebrna oprawa pochodzi z XVI wieku. Równie pięknie ozdobionym jest mszał romański z XII wieku z oryginalną ornamentacją na marginesach. Przeniesiono go tutaj w roku 1848 z Kruszwicy. Z gotyckich najpiękniejszą jest biblia z roku 1444, będąca darem Kazimierza Jagiellończyka a pochodząca z Czech.

W środę 11 lipca 1923 roku pomiędzy godziną 11 a 12 wtargnęli potworni zbrodniarze przy pomocy podrobionego klucza do skarbcza katedralnego i ogołocili go z następujących zabytków, posiadających zarówno bezcenną wartość historyczną jak i rzeczową: 1) relikwiarz srebrnozłoty z głową św. Wojciecha, którego historia i opis przedstawia się następująco: Bolesław Krzywousty podczas swego pobytu w Gnieźnie w roku 1113 ofiarował

złotą trumienkę, ważącą 80 grzywien czystego złota, ozdobioną perłami i drogiemi kamieniami. Odtąd w trumnie tej przechowywano głowę św. Wojciecha, wystawiając ją ku czci publicznej od roku 1127. Różne koleje jakie przechodził relikwiarz św. Wojciecha nadnischczyły go do tego stopnia, że w roku 1494 oddała go kapituła gnieźnieńska złotnikowi poznańskiemu a ten go przerobił. Podstawa nowo wykonanego relikwiarza głowy św. Wojciecha, niezmieniona do dzisiaj, składa się z ośmiokątnej blachy złotej, spoczywającej na czterech małych lwach, wspartych o cztery szczerozłote kule. Ściany relikwiarza składają się z ośmiu złotych blach szerokości 80 mm, wysokich na 104 mm. Na ścianach wyryte są zdarzenia z życia św. Wojciecha: ofiarowanie św. Wojciecha w kościele przez jego rodziców, oddanie Świętego do nauki biskupowi magdeburskiemu, wypędzenie czarta z opętanego, nauczanie pogan, męczeństwo św. Wojciecha, wykup ciała św. Wojciecha przez Bolesława Chrobrego. Ściany relikwiarza są połączone wąskimi, nieco wystającymi filarkami kutymi ze złota. Wierzch relikwiarza jest przykryty kryształem o średnicy 45 mm, przez który widać część głowy św. Wojciecha. Od tego kryształu aż do boków relikwiarza biegnie 8 blach trójkątnych, kopułowato ułożonych a na każdej trzy wielkie szafiry i jedna perła. Spód relikwiarza zakończya gzyms z ośmioma szafirami. 2) Szczerozłota monstrancja wagi około 5 kg, ozdobiona bogato szmaragdami w liczbie około 200, wysokości 60 cm, jest darem prymasa Szembeka. 3) Kielich złoty wysoki 30 cm, zewnątrz artystyczne kwiaty emaljowane w różnych kolorach z herbem księcia Jerzego Michała Poniatowskiego; nóżka kielicha ozdobiona rubinami. 4) Kielich złożony, wysokości 27 cm, ozdobiony emaljowemi kwiatami i herbem arcybiskupa

Potockiego. 5) Kielich złoty wysokości 30 cm z artystycznymi rzeźbami na puszce oraz herbem prymasa Łubieńskiego. 6) Kielich złoty (mały format) bez żadnych ozdób, дарowany kardynałowi Ledóchowskiemu przez królową szwedzką Krystynę. 7) Kielich złoty z XVIII wieku, wysoki na 30 cm, z rzeźbami i herbem arcybiskupa Komorowskiego. 8) Kielich złoty 29 cm wysoki, wąskiego formatu. 9) Ciężki kielich złoty 29 cm. wysoki z herbem arcybiskupa Radziejowskiego. 10) Kielich srebrny pozłacany z emaljami obrazami męki Pańskiej i wizerunkiem św. Barbary. Przy wszystkich kielichach były pateny złote, pozłacane lub srebrne.

Wychodząc z katedry północną bramą widzimy przed sobą kościółek św. Jerzego, od którego oddziela nas dawny cmentarz tumski zwany Bożą Rolą, gdyż posypany został przez arcybiskupa Jana Łaskiego ziemią przywiezioną z Palestyny. Na Bożej Roli stoi dzwonnica, na której wisi największy w poznańskim dzwon św. Wojciecha, średnicy 2,08 m. Został on przywieziony przez Władysława IV. z Moskwy w roku 1621. Codziennie wieczorem wzywa on wiernych do modlitw za dusze rycerzy poległych w obronie wiary i ojczyzny. Na jednej z wież katedry wiszą też cztery dzwony rokokowe z roku 1760, z których największy ma 1,55 m średnicy.

Obok dzwonnicy stał dawniej grobowiec arcybiskupa i kanclerza Jana Łaskiego († 1531), twórcy statutów Łaskiego z roku 1505 a który otrzymał od papieża tytuł legatus natus dla siebie i swoich następców. Grobowiec ma formę piramidy ozdobionej renesansową tablicą dłuta Giovanniego Florentino.

Z Bożej Roli rozciąga się piękny widok na seminarjum duchowne i świeżo założony park.

Obok katedry stoi mały kościół św. Jerzego, najstarszy w mieście. Mimo przebudowy w epoce baroku, zachował on ślady dawnego stylu romańskiego z XII wieku. Stoi on w miejscu, gdzie dawniej stała świątynia pogańska a której ślady widzimy w kamieniach ciosowych, wmurowanych w ściany kościoła. Kształt swój dzisiejszy otrzymał on w czasie odnowienia, staraniem i funduszami ks. Kacpra Pstrokońskiego, kanonika gnieźnieńskiego w roku 1782.

Niedaleko kościoła św. Jerzego, na miejscu dzisiejszych kolegiat, miał stać w X wieku zamek książęcy.

Naprzeciw katedry po lewej stronie stoi pałac arcybiskupi, wybudowany w latach 1830—1836. W pobliżu znajduje się jezioro Jelonek.

Miedzy katedrą a pałacem arcybiskupim stoi olbrzymi pomnik Bolesława Chrobrego wykonany z brązu, dzieło dłuta artysty rzeźbiarza Marcina Rożka. Ustawiono go na pamiątkę dziewięćsetletniej rocznicy koronacji Bolesława Chrobrego.

Odsłonięcia pomnika dokonał Pan Prezydent Ignacy Mościcki w dniu 30 maja 1929.

Archiwum kapitulne w Gnieźnie posiada do 800 dyplomów pergaminowych z lat 1136—1831 i 30 ksiąg dekretów kapitulnych od roku 1408.

Przy ulicy wiodącej do KłECKA stoi kościół św. Piotra, wspomniany już w dokumencie z r. 1357. Po pożarze drewnianego kościółka w r. 1616, konsekrowano nowy w r. 1659 a po zawaleniu się tegoż wybudowano obecny murowany w roku 1780. Aż do początku ubiegłego stulecia był kościołem parafjalnym i dopiero arcybiskup Raczyński przyłączył go w roku 1802 do parafji św. Trójcy. Dokoła kościoła założył biskup Siemiański w roku 1832

Pomnik Chrobrego.

cmentarz dla parafji farnej i tumskiej. Znajduje się tutaj kilkanaście pięknych grobowców.

Obok Rynku stoi kościół Franciszkanów, który również posiada kilkuwiekową historję. W połowie XIII wieku ufundował Bolesław Pobożny († 1279) w Gnieźnie klasztor i kościół Franciszkanów, zaś nieco później Przemysław II. dobudował do ściany północnej boczną nawę, przeznaczoną dla Klarysek. Pierwszą ksienią Klarysek była bł. Jolenta, córka króla węgierskiego Beli IV. a żona księcia Bolesława Pobożnego. Po śmierci męża wstąpiła ona do klasztoru Klarysek w Sączu, założonego i kierowanego przez jej siostrę bł. Kunegundę. Po śmierci swej siostry osiadła bł. Jolenta w klasztorze gnieźnieńskim, gdzie umarła w roku 1298 a beatyfikowaną została w roku 1827. Po pożarze w r. 1613 nastąpiła renowacja kościoła w latach 1758—1772 i całość znacznie zmieniono, tak że z dawnej budowy zachowało się jedynie prezbiterjum z ostrołukowem sklepieniem. W wielkim ołtarzu dobrze rzeźbiona figura Chrystusa na krzyżu. W kaplicy po północnej stronie spoczywały na ołtarzu relikwie bł. Jolenty aż do roku 1892, kiedy to arcybiskup Stablewski przeniósł je do nowej, umyślnie sporządzonej trumienki, stojącej na marmurowym ołtarzu pośrodku dawnego chóru zakonnicy, który od tego czasu otrzymał nazwę kaplicy bł. Jolenty. Została ona przy tej sposobności odnowiona i przyozdobiona. Obecny kształt sklepienia pod kaplicą pochodzi z roku 1614, o czem świadczy umieszczona na niem data. Cuda na grobie bł. Jolenty od dawna już sprowadzały liczne rzesze pielgrzymów. Pomiędzy innymi przybyła tutaj w roku 1372 Elżbieta, królowa polska i węgierska, w roku 1512 Zygmunt I. a w roku 1623 Zygmunt III. W roku 1796 zniósł rząd pruski zakon Klarysek i zabrał jego dobra. a po rozebraniu klasztoru wystawił na jego

miejscu więzienie w roku 1875 i sąd ziemiański (dziś okręgowy) w roku 1889. Sądzone tutaj w roku 1901 dzieci wrześnińskie. Ostatnia z Klarysek umarła w r. 1865. Od roku 1837 przeznaczono kościół na nabożeństwa dla niemieckich katolików i dopiero za polskich czasów złączono

Szkoła franciszkańska.

go z parafją św. Trójcy. W roku 1928 objęli kościół w posiadanie znowu OO. Franciszkanie i jest on obecnie kościołem parafjalnym parafji Najświętszej Marji Panny. W dawnym klasztorze franciszkańskim znajduje się od roku 1883 katolicka szkoła powszechna.

U wylotu ul. Farnej, po drugiej stronie Rynku, stoi kościół farny św. Trójcy, gotyk z XV wieku przebudowany w wieku XVII. Mimo tej przebudowy przetrwała ta ceglana świątynia w ogólnym zarysie do chwili obecnej. Pewna źródłowa wiadomość o istnieniu tego kościoła pochodzi z roku 1421. Bractwo literatów, istniejące przy

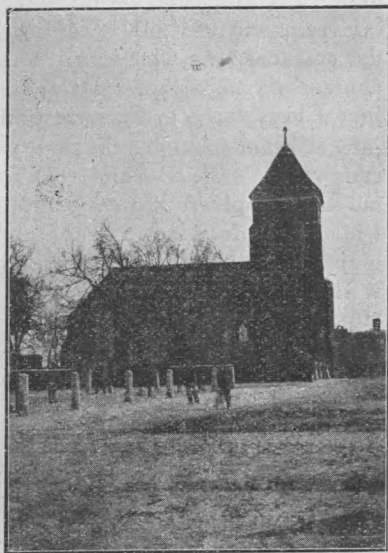
tym kościele i zatwierdzone w r. 1594, dobudowało w roku 1611 kaplicę pod wezwaniem Wniebowzięcia Najświętszej Marji Panny. W roku 1613 kościół ten spłonął a po odbudowaniu w latach następnych konsekrowano go na nowo w roku 1632. Wielki ołtarz gotycki, spoczywający na podstawie z piaskowca, sprawiono za ks. proboszcza Sołtysińskiego. W barokowym ołtarzu po południowej stronie nawy znajduje się cudowna figura Ukrzyżowanego. Liczne wota świadczą wymownie o doznanych cudach i łaskach. Ambona ma kształt łodzi płynącej z rozpostartymi żaglami po wzburzonych falach. Pod chórem znakomita rzeźba Pana Jezusa Ukrzyżowanego, pochodząca z r. 1677. Skarbiec kościelny ma sprzęty z XV i następnych wieków. Na specjalną uwagę zasługuje prześliczna późnogotycka monstrancja ze srebra, wysoka na 95 cm a pochodząca z XV wieku oraz piękny kielich renesansowy z roku 1599. W zakrystji o starem, beczkowem sklepieniu widzimy piękny lawaterz do mycia rąk z roku 1678 i trzy portrety na blasze z XVIII wieku. Wnętrze kościoła zostało odnowione w roku 1918. Dzwony pochodzą z lat 1616 i 1646. Na jednym z nich znajduje się orzeł i herb prymasa Gębickiego.

Idąc od kościoła farnego ulicą Warszawską, napotykamy na Targowisku kościół św. Wawrzyńca, gotyk ceglany z XVI wieku. Ufundowali go prawdopodobnie dworzanie Bolesława Chrobrego, zaś Bolesław Pobożny zapisał mu w roku 1255 grzywnę srebra na mieście Kłecku. Kościół spalili w roku 1331 Krzyżacy pod wodzą Dietricha von Altenburg, sprowadzeni przez zdrajcę Wincentego ze Szamotuł. Odnowiono kościół w roku 1817 i w ostatnich latach staraniem proboszcza ks. Kubskiego. Prace malarskie wykonał artysta malarz Gosieniecki z Poznania a mozaikowy obraz Matki Boskiej Często-

chowskiej w wielkim ołtarzu pochodzi z fabryki witraży Żeleńskiego w Krakowie.

Na wzgórzu na północ od starego miasta wznosi się kościół św. Jana, przy którym od XIII wieku do roku 1821 było opactwo Miechowitów.

Najstarszą wiadomość o tym kościółku podaje dokument Przemysława II. z roku 1243, w którym książę ofiaruje szpital gnieźnieński Bożogrobcom z Miechowa. Prezbiterjum pochodzi prawdopodobnie z okresu około roku 1300, może z czasów drugiego proboszcza w rezydencji gnieźnieńskiej, Mikołaja (1267 — 1305). Nawę zbudowano dopiero w wieku XIV a wieżę w XV. Odmienny format cegieł wskazuje na różne okresy powstania poszczególnych części kościoła. Po kasacie zakonu

Kościół św. Wawrzyńca.

w roku 1821 kościół św. Jana należał przez kilka lat do protestantów, poczem przyłączono go do parafji farnej. Zbudowany w stylu wczesnego gotyku z XVIII wieku ma na wieży hełm barokowy. Konsole i zworniki bogato rzeźbione i ozdobione ornamentyką roślinną, postaciami zwierząt

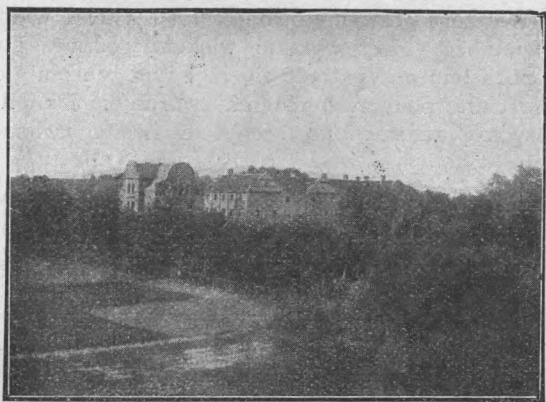
i głowami ludzi. Na zwornikach herb Jagiellonów i orzeł polski. Przed kilku laty odkryto na ścianach freski z pierwszej połowy XIV wieku. Freski w stylu gotyckim z okresu 1250—1300 ucierpiały znacznie i wyblakły do tego stopnia, że niektórych nie można rozpoznać. Ściany z wypalanej cegły pokryto tak cienką warstwą tynku, że układ i kolor cegły widocznie przebijają. Stojąc przed ołtarzem widzimy po lewej stronie w niszy króla Dawida grającego na harfie, po obu stronach postacie wsłuchujące się w grę jego. Dalej pod oknem zmartwychwstający Chrystus. Za ołtarzem pod oknem: 1) Chrystus stojący u bram piekielnych, za bramą Adam i Ewa. 2) Ukoronowanie Matki Boskiej. 3) Ścięcie św. Jana. 4) Salome tańczy przed królem Herodem. Nad tymi obrazami widać po jednej stronie okna archanioła Gabrjela a z drugiej Najświętszą Panienkę wsłuchującą się z lękiem w słowa posłańca Bożego. Przy drugim oknie jest Chrystus umęczony i postać Świętej (Jadwigi?), która z ręką wzniesioną do błogosławienia patrzy pełna żałości na Jezusa. Dalej na prawo postacie dwóch Świętych: Katarzyny (?) i Barbary z wieżą w ręce. Najładniejszy obraz znajduje się pod oknem i przedstawia św. Jana Chrzciciela w ornacie z sierści wielbłądziej. Postać, wyrażająca pokutnika, patrzy poważnie na stojącego obok św. Jana Ewangelistę i wskazuje palcem na baranka trzymanego w lewej ręce. Stojący obok św. Jan Ewangelista, piękny młodzieniec również ubrany w ornat, wskazuje poważnie na kielich, który trzyma również w lewej ręce. Obracając się tyłem do ołtarza widzimy po lewej stronie na łuku oddzielającym chór od nawy głównej Matkę Boską, okrywającą Swym płaszczem garnących się do Niej ludzi, zaś po drugiej stronie Ewę wypędzoną z raju. Pomędzy powyższymi obrazami umieszczono kilka razy na czarnem

tle krzyż o podwójnych ramionach — godło Bożogrobców — a pod nim zakonnika — Miechowitę — może fundatora kościoła. Pomiedzy żebrami sklepienia widzimy 18 głów dobrze zachowanych i przedstawiających prawdopodobnie proroków i patriarchów, o twarzach indywidualnych, włosach jasnych lub czarnych i nakrytych rozmaitemi czapkami. Wielkość głów nierówna; artysta chciał widocznie przez wielkość głowy wyrazić większą godność postaci. Warto poza tem przypatrzeć się pięknym żebrům głównej nawy kościoła, pokrytych rżami, zwornikom i kapitelom, na których przedstawiono sceny ze świata zwierzęcego i roślinnego.

Nad jeziorem Bielidło (Świątokrzyskie) stoi kościół św. Krzyża, którego teraźniejszą budowę rozpoczęto 4 lipca 1834 roku za inicjatywą kanonika a późniejszego arcybiskupa Leona Przyłuskiego. Pierwszym fundatorem kościoła ma być kanonik Przeclaw, który też prawdopodobnie powołał do Gniezna w roku 1179 zakon Bożogrobców czyli Kanoników Regularnych Grobu Chrystusowego. W roku 1890 ozdobiono kościół wieżą za staraniem ks. prob. Sołtysińskiego. W wielkim ołtarzu znajduje się krucyfiks z XV wieku, słynący cudami, czego dowodem są liczne wota. 13 października 1829 powzięto zamiar przeniesienia krzyża do kościoła farnego, lecz zaniechano tego z powodu oporu ludności. Dwa boczne barokowe ołtarze przysłał arcybiskup Dunin. Obrazek cudownego drewnianego kościółka wisi po stronie północnej.

Seminarjum duchowne wraz z kaplicą pochodzi z roku 1882 i zawdzięcza swój byt arcybiskupowi Antoniemu Ostrowskiemu (1777—1784). Drugie piętro dobudowano dopiero w roku 1848. Rozbudowę w dzisiejszych rozmiarach ukończono w roku 1927 z inicjatywy ks. Prymasa Hłonda. Konwikt stojący na lewo od seminarjum wy-

budowano z inicjatywy arcybiskupa Stablewskiego. Seminarjum duchownem kierowali aż do roku 1836 Misjonarze św. Wincentego z domu macierzystego św. Krzyża w Warszawie, powołani do Gniezna w roku 1718 przez

Seminarjum duchowne.

arcybiskupa Stanisława Szembeka. Obecnie kieruje nim grono profesorskie, powoływane przez ks. Arcybiskupa.

Biblioteka seminarjum duchownego posiada wiele ciekawych starych rękopisów i druków. Są to przeważnie mniejwartościowe okazy z bibliotek różnych skasowanych klasztorów wielkopolskich, gdyż rzeczy najcenniejsze zabrano niestety do Berlina. Przeważnie pochodzą one z opactw Benedyktynów w Lublinie i Mogilnie, Cystersów w Paradyżu i konw. Franciszkanów w Gnieźnie. Najstarszy rękopis pochodzi z roku 1382.

Przy ul. Trzemeszeńskiej stoi kościół św. Michała, gotyk z XVI wieku z gotycką ornamentacją na sklepieniu prezbiterjum. Kościół ufundowali Nowinowie, ziemianie z Łabiszyna, Łabiszynka, Ciołkowa i t. d. Restauracji kościoła dokonano w r. 1815 za ks. proboszcza Jasienickiego a wieżę dobudował w roku 1901 dawniejszy proboszcz ks. szambelan A. Ussurowski. Dwa dzwony są niedawno przełane lecz odtworzono na nich stare napisy. Na większym jest rok 1837. W kościele naprzeciw ambony znajduje się płyta poświęcona pamięci prałata Jana Łukowskiego (urodzony 1846, kapłanem został 1873, zmarł 29 grudnia 1904 u Filipinów w Tarnowie), który podczas walki kulturalnej zarządzał parafją św. Michała.

Przy ul. Trzemeszeńskiej znajduje się rzeźnia miejska, oddana do użytku 1 lipca 1895 roku a nieco dalej strzelnica, własność Bractwa strzeleckiego. Kulochwyt strzelniczy jest pozostałością z dawnych wałów obronnych.

Przy ul. Trzeciego Maja znajduje się Miejski Szpital Czerwonego Krzyża, wybudowany w roku 1899.

Przy ul. św. Wojciecha stoi Dom Sierot i Ochronka, zał. w roku 1870. Zakładem kierują Siostry Służebniczki Marji.

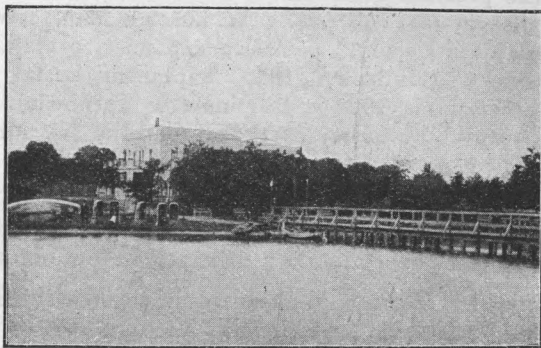
Nad jeziorem Winiarskiem są łazienki kąpielowe a w pobliżu wieża wodociągowa, oddana 1 kwietnia 1888 do użytku publicznego.

Po przeciwnej stronie miasta, przy ul. Wrzesińskiej, mamy po prawej stronie cukrownię (wybudowaną 1882 roku) i garbarnię (wybudowaną w roku 1920-21) a po lewej nowo urządzonego plac wyścigowy i koszar 17 pułku artylerji polowej, wybudowane w roku 1891.

Z bliższych przechadzek najpopularniejsze są do Dalek, gdzie znajduje się wzorowo urządzonego Uniwersytet

Ludowy, do Jelonka i Dziekanki, gdzie w roku 1894 wybudowano Krajowy Zakład Psychiatryczny.

Z dalszych wycieczek zasługuje na wzmiankę wycieczka do Witkowa, dokąd można się dostać kolejką powiatową lub autobusem. Miasto to, należące obecnie do powiatu gnieźnieńskiego, liczy około dwóch tysięcy mie-

Uzdrowisko Powidz.

szkańców, przeważnie Polaków. Kościół z roku 1840 z tablicą pamiątkową odsieczy Wiednia i ładnym gotyckim kielichem z roku 1561.

Powidz, z regularną komunikacją kolejką i autobusami, którego założenie sięga roku 1243. Kościół z roku 1863. Między miastem a jeziorem góra zamkowa, na której dawniej stał pałac. Powidz leży nad dużym jeziorem tej samej nazwy, o powierzchni 15 km kwadr., po Gople największym w Wielkopolsce. Nad jeziorem założono uzdrowisko, cieszące się, dzięki swemu pięknemu położe-

niu, liczną frekwencją. Brzegi jeziora piaszczyste a okolica górzysta. W pobliżu znajdują się lasy rządowe.

Na linii kolejowej Gniezno—Poznań leży Lednogóra z jeziorem Lednica, wśród którego leży wyseпка o powierzchni 15 ha, połączona niegdyś mostem z obu brzegami. Na południowym krańcu wyseпки znajduje się wał,

Uzdrowisko Powidz.

a wśród niego najstarsze w Polsce ruiny zamku, gdzie miał mieszkać Mieczysław I. z Dąbrówką i gdzie miał przyjąć chrzest w roku 965. Były tu podobno groby książąt z dynastji Piastowskiej, panujących przed Mieczysławem I. W XII wieku był zamek ten, o którym już Długosz wspomina jako ruinie, rezydencją kasztelana. Do dziś zachowały się tylko resztki murów otaczających oraz fundamenty i podstawy kaplicy, założonej rzekomo przez Dąbrówkę według wzoru okrągłych kaplic czeskich X wieku. Granitowe mury są w stylu romańskim.

Milę za Lednogórą leży miasteczko Pobiedziska, o którego istnieniu wspominają źródła już od XIII wieku. Kościół katolicki, wystawiony w XIV wieku, wykazuje ślady gotyku. Obok wielkiego ołtarza znajduje się grobowiec z czerwonego marmuru kanonika St. Grota († 1643). Do kościoła przeniesiono niegdyś żelazne drzwi z zamku na Lednicy.

Trzemeszno, odległe 25 km od Gniezna, istniało już w X wieku, a Mieczysław I. miał tu założyć pierwszy klasztor w Polsce, sprowadzając doń zakonników Laterańskich z Werony. W drodze swej do Prus miał się tu zatrzymać św. Wojciech i założyć opactwo Benedyktynów, gdzie potem przez kilka lat spoczywały jego zwłoki. Bolesław Krzywousty założył tu około roku 1100 opactwo Augustjanów, które przetrwało do kasaty przez rząd pruski. Pozostały po nim kościół, ozdobiony kopułą i dwoma wieżami, należy do najpiękniejszych. Jest on obecnie kościołem parafialnym. Dawna budowa romańska była z granitu, którego ślad pozostał w murach fasady i podstawach wież. Obecny rokokowy kształt kościoła pochodzi z restauracji ukończonej w roku 1791 za opata Kosmowskiego. W wielkim ołtarzu obraz Fr. Smuglewicza, przedstawiający Wniebowzięcie Najświętszej Marji Panny a w kopule 8 jego fresków, przedstawiających Ukrzyżowanie oraz ofiary Abła, Mojżesza, Abrahama, Melchizedecha, Dawida i Salomona. Pod kopułą ołtarz św. Wojciecha w stylu klasycznym. Otaczają go cztery słupy z postaciami aniołów. W niszach wokoło cztery barokowe postacie ewangelistów. Na ścianach prezbiterjum i nawy 8 płaskorzeźb ze stiuku, przedstawiających ewangelistów i proroków. Kazalnica i konfesjonały rokokowe, stalle z resztkami dawnych gotyckich. Na ścianach płyty grobowe opatów: Aleksandra Mielńskiego († 1584)

z czerwonego marmuru, Marcina Starczewskiego († 1653), Michała Kosmowskiego († 1804) i ostatniego opata Edwarda Markowskiego († 1852). Kościół posiada obok katedry gnieźnieńskiej jeden z najcenniejszych skarbców w Polsce. Znajduje się tu ręką św. Wojciecha a ozdobą skarbcza są najstarsze zabytki sztuki złotniczej w Polsce, mianowicie dwa kielichy romańskie z pateną, pokryte płaskorzeźbami lub rytowaniami ze scen biblijnych. Choć noszą one nazwę kielichów Dąbrówki i św. Wojciecha, pochodzą prawdopodobnie dopiero z XII wieku. Jest tutaj pięć kielichów gotyckich, z tych jeden daru Kazimierza Wielkiego z roku 1351, drugi daru Władysława Jagiełły, późnogotycki, 1 m wysoki, rzeźbiony krzyż pozłacany i srebrny relikwiarz na rękę św. Wojciecha z roku 1507, robiony w Poznaniu przez mistrza Piotra, z grawerowanymi scenami z jego życia. Obok kościoła zbudował opat Kosmowski gimnazjum, zamknięte w roku 1863 przez rząd pruski. Uczniem tego gimnazjum był między innymi także Jędrzej Śniadecki. Na budynku zachował się ładny portal z herbem i portretem Stanisława Augusta. Bogate niegdyś archiwum opactwa Augustjanów, składa się obecnie tylko z sześciu voluminów. Połowa dokumentów pochodzi z wieków średnich a najstarszym jest przywilej Mieszka III. z roku 1145. Również ze świetnej niegdyś biblioteki pozostały tylko szczątki. Wśród rękopisów znajduje się kronika Trzemeszna, prowadzona przez zakonników od roku 1666. W roku 1656 pobił pod Trzemesznem Czarniecki Szwedów. W roku 1790 zajął miasto generał Madaliński. Sławny szewc warszawski Jan Kiliński urodził się w Trzemesznie i pamięć jego uczcili obywatele tablicą pamiątkową w kościele. W roku 1848 odbyła się tutaj potyczka powstańców pol-

skich. Trzemeszno leży nad jeziorem, dokoła którego prowadzi promenada z ławkami.

Mogilno, 29 km od Gniezna, powstało dopiero w roku 1398 za przywilejem Władysława Jagiełły. Z założonego przez Bolesława Śmiałego w roku 1060 klasztoru Benedyktynów pozostał za miastem nad jeziorem kościół, obecnie parafjalny. Jest trzynawowa bazylika z XII wieku, wzniesiona w stylu romańskim, przebudowana potem w stylu gotyckim, a wreszcie barokowym. Romańskimi pozostały dwie krypty, z nich jedna pod prezbiterjum, półkolista absyda i babiniec. Gotyckiem jest żebrowanie gwiazdziste, sklepienie nawy głównej, barokowymi wieże i ołtarze. Jest to jeden z najstarszych kościołów polskich a jego krypty romańskie, używane już w wiekach średnich za przywilejem papieskim na groby możnych, jedynym tego rodzaju zabytkiem w Poznańskim. Dawny parafjalny kościół św. Jakóba jest gotycką budową z roku 1511 z rokokowymi ołtarzami. Proboszczem tutejszego kościoła był słynny ks. Wawrzyniak, organizator polskich Spółek Zarobkowych a którego okazały pomnik, dzieło architekta Cybichowskiego, stoi na cmentarzu niedaleko kościoła.

Inowrocław, 56 km od Gniezna, istniał już w XII wieku jako stolica Kujaw, a po przyłączeniu do Polski był stolicą województwa. Miasto było niegdyś opasane murem, posiadało 2 bramy i 13 baszt. W roku 1430 zniszczyli je Krzyżacy a w 1656 Szwedzi. W roku 1772 przy pierwszym rozbiórce Polski dostało się Prusom. Liczyło ono wówczas 1400 mieszkańców. Ostatnim tutejszym wojewodą był Piotr Sawiński, ostatnim kasztelanem Jan Dąbski. W roku 1397 królowa Jadwiga przepowiedziała tutaj wielkiemu mistrzowi Konradowi von Jungingen karę bożą. Najstarszym zabytkiem miasta jest kościół

Panny Marji, romański, granitowy, założony około roku 1200. Przebudowany w epoce gotyckiej i w XVIII wieku spalony, popadł w ruinę i dopiero niedawno go odrestaurowano. Zachował dawne romańskie wieże czworoboczne, oraz ciekawe płaskorzeźby romańskie na kamieniach ściany północnej. Jest to zdaje się zabytek pogańszczyzny, kiedy to miały one chronić świątynie od złych duchów. Dla akustyki wmurowano w XIV wieku w ściany absydy ogromne garnki. Obok stoi ogromnych rozmiarów nowy kościół farny, neoromański z roku 1901, chwilowo zamknięty, gdyż z powodu obsunięcia się ziemi, zawaliła się ściana boczna. Za rynkiem kościół św. Mikołaja, trzynawowy, odnowiony w dobie baroku; za Jagiełły odczytano w nim klątwę papieską, rzuconą na Krzyżaków. Inowrocław posiada kopalnie soli oraz znany zakład kąpielowy solankowy. Obok gazowni odkryto w roku 1911 i zbadano osadę z epoki brązowej.

Kruszwica, 17 km od Inowrocławia. Imię jej jest nierozdzielnie związane z legendarnymi dziejami dawnej Polski, kołodziejem Piastem, Rzepichą i krwawym Popielem. Niegdyś stolica Wielkopolski i siedziba biskupa, podupadła z czasem do tego stopnia, że w roku 1772 liczyła zaledwie 57 mieszkańców. Władysław Herman pobił tu w roku 1096 wojska syna swego Zbigniewa i zburił miasto. Najstarszą pamiątką miasta jest kościół, niegdyś katedralny, obecnie kolegiata, położony na drugim brzegu jeziora, w miejscu gdzie niegdyś miała stać chata Piasta. Zbudowany w XII wieku, ma być dziełem Piotra Dunina Własta. Jest to romańska budowla z granitu, w założeniu krzyżowa, trzynawowa, z jedną wieżą z frontu, dobudowaną w XVI wieku w miejsce pierwotnie zamierzonych dwóch. Z szczegółów romańskich pochodzą też absydy półokrągłe nawy głównej i bocznych. Zresztą

ołtarze rokokowe. W roku 1859 poddano katedrę renowacji a w roku 1912 pomalowali ją artyści niemieccy w sposób naukowo-romański, nadając jej charakter kościoła protestanckiego. Z tego czasu pochodzi też brzydki witraż nad wielkim ołtarzem. Najcenniejszym zabytkiem katedry jest romańska chrzcielnica z granitu, pochodząca z XII wieku. Na środku kościoła płyta grobowa Zofji Pampowskiej z XV wieku. W filarach dwie tablice pamiątkowe z czerwonego marmuru, umieszczone w roku 1614 przez biskupa Gębickiego, poświęcone pamięci pierwszych pięciu biskupów w Kruszwicy (od roku 980). W nawach bocznych barokowe tablice pamiątkowe dla kanoników Pawła Przonowskiego († 1671) i Jana Sieklickiego († 1675). Na ścianach wiszą portrety Mieczysława I, Bolesława Chrobrego i kilka obrazów z dziejów zaprowadzenia chrześcijaństwa w Polsce, przemalowanych 1859. W skarbcu misa brązowa romańska z XIII wieku, oraz cenna gotycka monstrancja z XV wieku. Na dawnej wyspie jeziora wznosi się słynna Mysia wieża, do której przywiązana jest legenda o zjedzeniu Popiela przez myszy. Dawny zamek drewniany, jaki tu istniał, zniszczył w roku 1271 ks. Bolesław Wielkopolski. Obecna baszta jest pozostałością zamku zbudowanego przez Kazimierza Wielkiego. Był on siedzibą starosty a w czasie reformacji w kaplicy zamkowej odbywały się nabożeństwa Braci Czeskich. Pierwszym starostą tutejszym był Piotr Dunin Włast, ostatnim za Stanisława Augusta Andrzej Cieński. Zamek zniszczyli Szwedzi w roku 1567 a w roku 1787 pobrano resztki ruin na budowę gmachów rządowych i pałacu właściciela Kruszwicy, Niemca. Pozostała tylko baszta służąca za więzienie, 31 m wysoka, o murach u dołu 4,5 m a u góry 2,5 m grubości. Wstęp na wieżę płatny, z góry rozciąga się piękny widok na miasto, jezioro i oko-

licę, aż po Strzelno i Radziejowo. — Jezioro Gopło, największe w Poznańskim, ciągnie się pasem 25 km długości z północy na południe. Głębokość jego dochodzi do 7 m. Dawniej miało być znacznie szerszem, zwano je Mare Polonicum i stanowiło ważny trakt żeglugi handlowej. Dziś jest miejscami jak np. pod Kruszwicą tak wąskie, że robi wrażenie rzeki. Można niem zrobić łodzią wycieczkę na północ do Szarleja, odległego o 3 km, gdzie na półwyspie pośród jeziora znajduje się t. zw. szaniec szwedzki — wysoki wał z podwójną fosą, oraz na południe do Ostrowa (10 km), na wschodnim brzegu jeziora, gdzie znajduje się kościół gotycki z roku 1500 z gotycką fasadą, odnowiony w roku 1766.

Września, oddalona 24 km od Gniezna. Miasto wspomniane już w dokumencie z roku 1357. Kościół farny, trzynawowy, gotyk z XV wieku, przebudowany w XVII wieku i w roku 1887 pod kierownictwem Zygmunta Gorgolewskiego. Dano wtedy płaskie sklepienie kasetonowe, na ścianach malowidła tempera pendzla Szpetkowskiego z Poznania oraz szereg obrazów olejnych z historii polskiej, pendzla Lewickiego z Pelplina. W jednym z ołtarzy obraz Ludwika Jagielskiego. W kościele grobowiec i portret Chryzostoma Gniazdowskiego wraz z żoną Barbarą z Olewińskich. Był to regimentarz konfederacji Tarnogrodzkiej z roku 1717, wślawiony zdobyciem na Sasach Wschowy, Leszna, Śremu i Poznania. Zwłoki jego nie uległy zepsuciu. W ołtarzu renesansowym obrazy Wniebowzięcia i Koronowania Matki Boskiej. Proboszczem tutejszym był późniejszy arcybiskup ks. Florjan Stablewski. Kościół ewangelicki pochodzi z roku 1894. Dwupiętrowy gmach szkoły powszechnej wślawiony w całej Europie aferą szkolną z 20 maja 1901 roku. Obok cmentarz, na którym w prawym rogu znajduje się grób

powstańców poległych w roku 1848. Pod miastem, otoczony drzewami, piękny kościółek św. Krzyża oraz pałac hr. Ponińskich. Na polu bitwy pod Sokołowem, 2 km w stronę Gniezna obelisk pamiątkowy; został tu pobity w roku 1848 pruski generał Hirschfeld z 1800 żołnierzami i 4 działami.

Bank Pożyczkowy

Spółdzielnia
z odpowiedzialnością ograniczoną
Gniezno, ul. Dąbrówki 19

PRZYJMUJE WKŁADY (oszczędności)
UDZIELA POŻYCZEK
I ZAŁATWIA WSZELKIE
INTERESY BANKIERSKIE

Konta bankowe:

w Banku Polskim w Gnieźnie
w Banku Związku Spółek Zarobk. w Poznaniu
w Państwowym Banku Rolnym w Poznaniu
w Banku Gospodarstwa Krajowego w Poznaniu
w P. K. O. nr 201364 w Poznaniu

Telefon nr. 272. ——— Dom własny.

KOMUNALNA KASA OSZCZĘDNOŚCI MIASTA GNIEZNA

PRZYJMUJE

**WKŁADY OSZCZĘDNOŚCIOWE OD
1 ZŁ POCZĄWSZY, PŁACĄC PRO-
CENTY OD 7-11% P. A. ZALEŻNIE
OD WYPOWIEDZENIA;**

**ZAŁATWIA WSZELKIE CZYNNOŚCI W
ZAKRES BANKOWOŚCI WCHODZĄCE.**

**WKŁADY OSZCZĘDNOŚCIOWE ZŁO-
ŻONE W KOMUNALNEJ KASIE OSZ-
CZĘDNOŚCI MIASTA GNIEZNA MA-
JĄ CHARAKTER LOKATY PUPILAR-
NIE PEWNEJ; ZA WSZELKIE ZOBO-
WIAZANIA KASY RĘCZY **ZWIĄZEK**
**KOMUNALNY MIASTA GNIEZNA CA-
ŁYM SWOIM MAJĄTKIEM.****

KOMUNALNA KASA OSZCZĘDNOŚCI POWIATU GNIĘŻNIĘŃSKIEGO w GNIĘŻNIE

(Gmach Starostwa)

Rok zał. 1859.

Telefon Nr. 1 i 2.

Instytucja bankowa
o pupilarnej
pewności.

Rezerwy 1000 000 zł

Załatwia
wszelkie interesy
wchodzące
w zakres bankowości.

ODDZIAŁ w WITKOWIE.

Bank Kredytowy Spółdzielczy

GNIEZNO — RYNEK 4

przyjmuje wkłady, udziela pożyczek,
załatwia wszelkie sprawy bankierskie

Konta Bankowe: w Banku Polskim, w Banku Związku
Spółek Zarobkowych w Poznaniu, w P. K. O. 204 472
w Poznaniu — Telefon 340

RADJO - APARATY

najnowszych systemów, oraz wszelkie
części składowe do tychże.

Żyrandole, przybory elektrotechniczne, instrumenty
muzyczne, poleca w wielkim wyborze, najtaniej i na
dogodnych warunkach.

F. Głazowski - Gniezno

Tel. 51

Chrobrego 8

Tel. 51

JÓZEF RÓŻYCKI

Tel. 386

GNIEZNO, Rynek 9.

Tel. 386

Restauracja i Winiarnia

Ciepłe i zimne potrawy każdego czasu — Obficie za-
opatrzcny bufet — Dobrze pielęgnowane piwa, jasne
i ciemne — Wina krajowe i zagraniczne — Likiery —
Wódki — Romy — Araki — Wypalanki (Konjaki) —
z firm wszechświatowych — Szampany.

Najstarszy magazyn tej branży w miejscu

A. LANGIEWICZ

Gniezno, Warszawska 4

Tel. 42

Tel. 42

**Magazyn blawatów, trykotarzy,
towarów modnych białych, skó-
rzanych i artykułów męskich**

poleca

**blawaty w doborowych gatun-
kach po bardzo niskich cenach.**

**Olbrzymi wybór w pończosz-
kach damskich, dziecięcych,
skarpetkach, rękawicz-
kach z pierwszorząd-
nych fabryk.**

**Trykoty, bieliznę damską, mę-
ską i dziecięcą, koronki, swetry,
torebki, parasole.**

Ceny niskie lecz stałe!

Doborowy towar!

„ROLNIK“

W GNIEŹNIE

Spółdzielnia Rolniczo Handlowa
z odpowiedzialnością ogr.

ul. Mieczysława 34

Nr. tel. 111 i 171

Nr. tel. 111 i 171

KUPUJE

wszelkie zboża, nasiona, ziem-
niaki, rośliny strączkowe, prze-
mysłowe, oleiste i motylkowe.

POLECA

wszelką paszę, sztuczne nawozy,
węgle oraz sól bydlęcą.

„DOM BŁAWATÓW“

właściciel

Z. SOWIŃSKI - Gniezno

ul. Chrobrego 4

poleca

Bławaty

Towary krótkie

Bieliznę

Trykotarze

Firany

Kołdry watowane

Dery i Pledy

Po cenach najniższych!

F-a KAROL PTSCHYODY

K. Ptschyody

GNIEZNO, DĄBRÓWKI 9

P. K. O. Poznań, 204 997.

Telefon 161.

Poleca znane z pierwszorzędnej jakości
skóry podeszwowe **sztucznie nieobciążane.**

Skóry podeszwowe

Blanki naturalne, czarne, kolorowe do
wyrobów galanteryjnych i rymarskich,

Skóry juchtowe (faledry).

Krupony pasowe wyprawy dębowej i chro-
mowej.

Skóry powozowe i samochodowe

Skóry meblowe

Skóry chromowe do celów technicznych
i sportowych.

Skóry chromowe wierzchnie czarne i ko-
lorowe.

Skórę na uprząż

Giemzy czarne i kolorowe

Skóry lakowe w różnych jakościach.

Hurt i Detal

Hurt i Detal

J. Ollech

właśc. Jan Szuwalski
GNIEZNO, ul. Warszawska 8

Telef. 329

Telef. 329

Poleca:

**Żelazo, dźwigary, blachy, stal,
druty, gwoździe, podkowy, śruby,
łańcuchy, osie, toczarki.**

**Naczynia emaljowane, lanożelazne,
aluminjowe i blaszane.**

**Narzędzia rolnicze i przemysłowe,
okucia budowlane i do mebli.**

**Piece, rury, ruszta, płyty
i drzwiczki do piecy.**

Łóżka metalowe.

Okucia i przybory siodlarskie.

**Cement, wapno, gips, koryta, trzcina,
papa, smoła, lepnik, okna żelazne.**

Cegła i zaprawa szamotowa.

—≡ **SKŁAD** ≡—

towarów kolonialnych i delikatesów

WIN, LIKIERÓW, KONIAKÓW
WYROBÓW TYTONIOWYCH,
RESTAURACJA ŚNIADALNIA,
ZIMNE I CIEPŁE POTRAWY
KAŻDEGO CZASU,
DOBRZE PIELEGNOWANE
PIWA I WODY

poleca

LEON SZŁAPCZYŃSKI

GNIEZNO, Rynek 11.

TELEFON 346.

TELEFON 346.

Dom towarów kolonialnych i delikatesów.

WINA — LIKIERY — WŁAS-
NA PALARNIA KAWY —
RESTAURACJA — BILARD

Wolny zajazd!

Wolny zajazd!

WŁADYSŁAW KOSTUSIAK

GNIEZNO, Targowisko 1.

Narożnik ul. Warszawskiej.

Telefon 173.

CUKIERNIA I KAWIARNIA „ESPLANADA“

znana ze swych wyrobów,
poleca

codziennie zawsze świeże ciasta, cukierki deserowe, torty, lody, oraz przyjmuje wszelkie zamówienia w zakres cukiernictwa wchodzące

właśc. Józef Wymysłowski
GNIEZNO, Łubieńskiego 1

Telefon 260

Telefon 260

PIJCIE!

KAWĘ, HERBATĘ, KAKAO I CZEKOŁADĘ,
TYLKO Z NAJSTARSZEJ
I NAJWIĘKSZEJ PALARNI KAWY

„MERKUR“ — GNIEZNO

pędz. siłą elektryczną

**BO JEST NAJLEPSZĄ, NAJZDROWSZĄ,
NAJWYDATNIEJSZĄ I NAJTAŃSZĄ.**

Wielki wybór cukrów, biszkoptów i czekolady.

Tel. 466

Chrobrego 40

Tel. 466

Restauracja Dworcowa

GNIEZNO — Dworzec główny

— Telefon 41 —

właśc. Wł. Napierała

poleca

wyśmienitą kuchnię o każdej
porze dnia (po północy),
dobrze pielęgnowane piwa,
wody orzeźwiające.

Wybór czekolad i cukierków.

Obficie zaopatrzony bufet
na peronie.

DROGERJA POD ANIOŁEM

B. KROPIDŁOWSKI

Telef. 372.

GNIEZNO Ul. Chrobrego 41.

SKŁAD:

CHEMIKALJI, ZIOŁ I WÓD MINERALNYCH,
PERFUMERJI. FARB, LAKIERÓW I PENDZLI.

WATA OPATRUNKOWA, ARTYKUŁY GU-
MOWE I CHIRURGICZNE.

APARATY FOTOGRAFICZNE I WSZELKIE
PRZYBORY.

„BAZAR”

FR. KASZEWSKI, GNIEZNO

TELEFON 232.

RYNEK 19.

MATERJAŁY WEŁNIANE — BAWEL-
NIANE PŁÓCIENNE — JEDWABNE

KONFEKCJA DAMSKA — WYKWIN-
TNE PŁASZCZE

Stale nadchodzą nowości sezonowe!

Ceny najniższe!

Rowery, wirówki do mleka, wózki dla dzieci, rowerki, drezynki oraz przybory.

Instrumenty muzyczne w wielkim wyborze. Dla sportu: rakiety, prasy, siatki, lak, olej, piłki do tennisu, piłki footballowe, dętki zapasowe, i przybory do tychże.

Po cenach przystępnych do nabycia tylko u

FR. A. SUSICKI
GNIEZNO,

Telef. 244.

Ul. Warszawska 39.

B. HOFFMANN

GNIEZNO – PARK KOŚCIUSZKI 18.

TELEFON 58. TELEFON 58.

**NAJSTARSZE PRZEDSIĘBIORSTWO
TRANSPORTOWE I PRZEWÓZ MEBLI**

ZAŁOŻONE W ROKU 1877.

W. LEBIEDZIŃSKA

KSIĘGARNIA I SKŁAD PAPIERU

Dawniej P. Rauch Gniezno, Chrobrego 37.

WŁAŚCICIELE:

J. i W. LEBIEDZIEWIE

P. K. O nr. 207 990.

Telefon nr. 385.

**Posiadają na składzie
w większych ilościach**

Książki szkolne, beletrystyczne, dzieła w ozdobnych oprawach, książki obrazkowe dla młodzieży i do nabożeństwa, nuty, żurnale mód i gazety. Księgi handlowe i wszelkie materiały biurowe. Papiery kancelaryjne i handl., koperty, kasetki wykwentne i zwyczajne. Powinshawania na różne okoliczności. Pocztówki artystyczne i inne. Karty do gry.

Towary skórzane: teki do akt, portfele etc.

STANISŁAW SZUBERT

GNIEZNO, Mieczysława 2.

Znane z swych wyrobów pierwszorzędne rzeźnictwo. Poleca codziennie świeże wyroby oraz przyjmuje wszelkie zamówienia — wchodzące w zakres rzeźnictwa. —

F-a M. F. SAWICKI GNIEZNO,
UL. LECHA 1.

PIERWSZORZĘDNY ZAKŁAD
FOTOGRAFICZNO-ARTYSTYCZNY

Wykonywa wszelkie prace w zakres fotografii wchodzące jako to: zdjęcia portretowe, techniczne, grupy, grupy składane, albumy, zdjęcia uroczyst.

PRZY ZAKŁADZIE JEST
SPECJALNA PRACOWNIA PORTRETÓW.

W. SZCZEPAŃSKI

GNIEZNO, ul. Chrobrego nr. 1.

TELEFON 285.

TELEFON 285.

Bławaty, Jedwabie, Towary krótkie, Artykuły męskie, Bielizna, Całkowite wyprawy ślubne, Firany, Kołdry, Ceraty, Chodniki, Materiały meblowe. Trykotaże, Gorse-ty, Bluzki, Fartuchy, Laski, Parasole, Pończochy. Ręka-wiczki, Berety, Skórki futrzane.

WIELKI WYBÓR!

CENY UMIARKOWANE!

EDMUND HOLKA

GNIEZNO, RYNEK 1.

ROK ZAŁ. 1914.

TELEFON 106.

DOM BŁAWATÓW — KONFEKCJI
DAMSKIEJ — MĘSKIEJ I FUTER — DY-
WANY—FIRANY—PLEDY—BIELIZNA.

SPEC. CAŁKOWITE WYPRAWY
WSZELKIE TOWARY W GATUNKU
DO NAJLEPSZYCH

CENY NAJNIŻSZE I STAŁE.

PIERWSZORZĘDNE
ZAKŁADY FRYZJERSKIE

DAMSKIE I MĘSKIE

WŁAŚCICIEL J. ELIKS

CHROBREGO 10.

FARNA 9.

POLECA

DOBRA I SZYBKĄ OBSŁUGĘ
PRZEZ PIERWSZORZĘDNE SIŁY

MAGAZYN OBUWIA FRANCISZKA CIEŚLEWICZOWA

GNIEZNO, Farna 8.

Skład kolonjalny i delikatesy — Kawa —
Herbaty — Kakao — Czekolady — Kon-
fitury — Owoce południowe — Cy-
gara - Papierosy.

WŁADYSŁAW LIBISZEWSKI

GNIEZNO, ul Farna 9.

ZAKŁAD
INTROLIGATORSKO-GALANTERYJNY

M. ZDROJEWSKI

ROK ZAŁ. 1884 G N I E Z N O KASZARSKA 3

WYKONUJE WSZELKIE PRACE W ZAKRES TE-
GO ZAWODU WCHODZĄCE, SZYBKO I PUNK-
TUALNIE PO CENACH UMIARKOWANYCH

Stacje benzynowe

DROGERJA GLORJA

właśc.: Ł. Mikołajczak

Tel. 488 GNIEZNO, Warszawska 11 Tel. 488

**Wszelkie artykuły chemiczno-techniczne
i toaletowe — Perfumerja**

SPECJALNOŚĆ: wszelkie oleje i smary
do maszyn dla przemysłu i rolnictwa, benzyny i oliwy do samochodów i motorów.

Stacje benzynowe

MAGAZYN MÓD

właśc.:

P. ENGLEROWA

GNIEZNO, Chrobrego 5

*Modne eleganckie suknie,
płaszczki i kapelusze.*

S. GRABIANOWSKI

Tel. 214

GNIEZNO, Farna 8

Tel. 214

MATERJAŁY WEŁNIANE I BAWEL-
NIANE JEDWABIE — PLUSZE —
WELWETY — AKSAMITY — STOŁO-
WIZNA — RĘCZNIKI — FIRANY — DY-
WANY — BIELIZNA — ARTYKUŁY
MĘSKIE — TOWARY KRÓTKIE

Wielki wybór

Niskie ceny

GNIEŹNIĘSKA FABRYKA KAPELUSZY

W. MALCZEWSKI

GNIEZNO, ul. Mieczysława 8

(naprzeciw Bóżnicy)

**Wielki wybór kapeluszy damskich
w najnowszych fasonach.**

- WŁASNA PRACOWNIA -

Przefasonowanie kapeluszy damskich i męskich.

Stałym moim odbiorcom daję towary na raty.

**Restauracja i Jadłodajnia GAMBRINUS tel. 114.
w Gnieźnie ul. Lecha 5. 1 m. od dworca**

Często wielkie wieprzobicie

Poleca śniadania, obiady, kolacje, kuchnię obywatelską, potrawy li tylko pierwszorzędnej jakości, jak flaki, biała kielbasa, nogi wieprzowe, kiszki z kotła, grochówka, galaret, wątróbka, pieczone w wielkim wyborze oraz zakąski. Bufet zaopatrzony bogato w wszystkie wódki monopolowe, koniaki, likiery, różne wina oraz szampan. Piwa od zwykłego do portera, kawa, herbata, buljon, mleko, wino grzane oraz grogi. Obsługa skora, rzetelna i nie pobiera się napiwków. Udzielam porady prawnej w wszystkich wypadkach bezinteresownie i skieruję interesentów na drogę właściwą. Kto chce majątek lub jakiś interes sprzedać lub kupić, załatwi to bez ryzyka u Gambrinusa. Podkreślam, że restauracja Gambrinus słynęła przed wojną na całe okolice Gniezna i obecnie doprowadziłem lokal ten do tego samego stanu.

Kuchnia otwarta od rana do godz. 24., lokal do godz. 1.

WALENTY KAWAŁA
wł. restauracji i jadłodajni
„GAMBRINUS“

M. Adamska

GNIEZNO, ul. Mieczysława

vis á vis Hotelu Lecha

Specjalny zakład fryzjerski damsko - męski.

Sprzedaż kosmetyki i galanterji.

Antoni Graj

Piekarnia Mechaniczna

GNIEZNO, ul. Mieczysława nr. 35.

Telefon nr. 140.

Biuro Techniczne
BOLESŁAW GUST
GNIEZNO, Dąbrówki 11.

Telefon 259.

Telefon 259.

Najstarszy skład wszelkich artykułów elektrotechnicznych, sanitarnych i radjosprzętu. Wykonuje się wszelkie prace elektryczne, sanitarne i gromochrony. Zakładanie pomp, centralnego ogrzewania, wodociągów i wszelkich rurociągów. Na życzenie przyjeżdżam osobiscie i wysyłam kosztorysy bezpłatnie.

Warsztaty reperacyjne.

Spajania autogeniczne.

NAJTAŃSZE

CZEKOLADA I CUKRY
WEDLA - FUCHSA

ORAZ INNYCH FIRM PIERWSZORZĘDNYCH
STALE ŚWIEŻE

W PIĘKNYCH BOMBONIERACH I NA WAGĘ

POLECA

J. SAWICKA

CHROBREGO 33.
TELEFON 301.

WYTWORNIŁ

W. BISKUPSKI

Specjalny skład towarów krótkich, bielizny i artykułów męskich, firany, dywany, chodniki i linoleum. Parasole, laski, torebki i walizki.

GNIEZNO, Chrobrego 39.

TELEFON 280.

TELEFON 280.

H. DYMKOWSKI

GNIEZNO, Chrobrego 40.

TELEFON 150.

TELEFON 150.

SPECJALNY MAGAZYN

szkła, porcelany i fajansów poleca
w wielkim wyborze: porcelanowe oz-
dobne serwisy stołowe i do kawy,
garn. kieliszków, kryształ, fajans,
wazony dekoracyjne

WIELKI WYBÓR

PODARKÓW OKAZYJNYCH.

Ceny przystępne!

Staty napływ nowości!

STEFAN BARANOWSKI

GNIEZNO ul. Dąbrówki 4.

Skład towarów żelaznych

Emalja — Artykuły kuchenne —
materiały budowlane — Cement —
Wapno — Smoła — Papa na da-
chy — Siatka — Okna żelazne —
Pompy — Wirówki Alfa.

USŁUGA RZETELNA!

CENY NISKIE!

80-
476184A/261081

Przebieg

NAJTAŃSZE ŹRÓDŁO ZAKUPU!
ZAKŁAD TAPICERSKI
STANISŁAW KASPRZAK

GNIEZNO, ul. Łubieńska 4.
POLECA
KANAPY, FOTELE, MATERACE,
GARNITURY KLUBOWE I SALONOWE.

L. DRZEWIECKI

GNIEZNO, ul. Lecha 13.

ZAKŁAD
KAMIENIARSKO-RZEŹBIARSKI
poleca

krzyże, pomniki i nagrobki z wszel-
kiego rodzaju kamienia.
Umywalki marmurowe stale na
składzie.

LEON KASZYŃSKI

GNIEZNO, ul. Mieczysława 35.

Zakład blacharsko-instalacyjny
i pokrywanie dachów.

Państw. koncesjonowana wytwórnia oraz
warsztat reperacyjny wszelkich pojemni-
ków mierniczych.

**OSTATNIE
NOWOŚCI
ODZIEŻY**

marki

„SOLIDITE“

**NA LATO
I ZIMĘ**

z najlepszych
materiałów i
w modnych
fasonach

POLECA

specjalny i je-
dyny na miejscu

Skład fabryczny

wykwintnej
odzieży męskiej
i dla chłopców

**PO CENACH
FABRYCZNYCH**

W. KONKIEWICZ, Gniezno, Rynek 2. Tel. 313.

B. KASPR

KVII
2

597500

Sp.

GORZELNIA

i Rektyfikacja p wyp.
niaku, rumu, araku, śliwownicy i żytnia-
ków (polskie whisky).

FABRYKA

likierów deserowych, likierów krysta-
lizowanych, likierów jagodowo-owoco-
wych, likierów z produktów kolonial-
nych, likierów roślinno-ziołowo-korzen-
nych, ponczów, ukropków, krupników.

TŁOCZNIA

soków jagodowo-owocowych, fabryka
win owocowych, Manru oranżowe,
cytrynowe i t. d.

PALARNIA

barwnika cukrowego.

WYTWÓRNIA

Beatrix, środek kosmetyczno-toaletowy.

78 NAJWYŻSZYCH NAGRÓD PAŃSTWOWYCH,
MIASTOWYCH, ZŁOTYCH I SREBRNYCH MEDALI,
NAGRÓD, DYPLOMÓW HONOROWYCH I T. D.

